

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**D. D. Emanuelis Gonzalez Tellez, In Inclyta Salmanticensi
Academia Collegii Majoris Conchensis Alumni, &
antiquioris vespertinæ Sacrorum Canonum Cathedræ
propriarii Interpretis; in Pinciano Sanctæ ...**

Additis Notis uberioribus ab Historia, & Chorographia

Complectens Librum Qvintum

González Téllez, Emanuel

Francofurti Ad Moenum, 1690

Titulus XVI. De adulteriis, & stupro.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74544](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74544)

TITULUS XVI.

De adulteriis, & stupro.

CAPUT I.

In ^a Exodo.

Seduxerit quis ^c virginem necdum ^d desponsatam, dormieritque cum ea, ^e dotabit eam, & habebit eam uxorem. Si pater ^f virginis dare ^g noluerit, reddet pecuniam juxta ^h modum dotis, quam virgines accipere consueverunt.

NOTÆ.

I. ^a **E**xodo.) Ita etiam legitur in prima collectione, *sub hoc tit. cap. 1.* & ex Exodi libro citat textum hunc Ivo Carnot. *part. 16. Decreti, cap. 291.* reperiunturque hæc verba in *cap. 22. Exodi*, prout in præfenti referuntur. Unde constat textum hunc deductum fuisse ex præcepto veteris legis Moyse datæ, & ab Ecclesia fuisse suscitatum & renovatum præceptum illud; nam licet præcepta legis veteris judicialia post Christi passionem sint mortua, ceremonialia autem mortifera, ut probavi in *cap. translat. de constit.* tamen possunt per Ecclesiam aut supremos Principes suscitari, & leges ferri ejus sensus, cujus sunt leges per Moysen datæ, nisi si quæ sunt leges, quarum tota substantia ad tempus Christi venturi, & Evangelii nondum revelati pertineat; aut nisi Christus ipse contrarium in genere, aut in specie constituerit: nam his casibus demptis, nulla potest ratio excogitari, cur quod olim fuit Moyse lege constitutum, hodie non possit suscitari, & pro lege caveri; nam ut aiebat Tertullianus *de pudicitia*, libertas in Christo non fecit innocentie injuriam: manet lex tota pietatis, veritatis, constantiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentia, pudicitia. Unde varia præcepta legis veteris innovata legimus in *cap. 1. supra de homicidio, cap. 1. & sequentibus, de injuriis, & damno dato*: notavit Grotius *lib. 2. de jure belli, cap. 1.* & nos in *d. cap. translat.*

2. ^b **Seduxerit.**) Hinc notant Doctores seductionem esse causam hujus constitutionis; & late disputant, an seductio hæc ita necessaria sit, ut sine ea non detur obligatio in stupratore dotandi, aut contrahendi matrimonium cum virgine à se corrupta; nam seducere in præfenti accipitur pro blanditiis, factis, aut verbis, aut precibus importunis virginis voluntatem allicere, ut apud Terentium ibi:

Etiã nunc me seducere istis dictis postulas.
Et ita seductionem necessariam esse, ut virgine consentiente non detur obligatio in stupratore ducendi, aut dotandi eam, docuerunt Sotus *lib. 4. de justit. quest. 2. art. 1.* Bannez, Salon, & alii, quos refert & sequitur Sanchez *lib. 2. de matrim. disput. 14.* Suarez, Azor & alii, quos laudat & sequitur Barbosa in *præfenti*, Fagundez in *6. Decalogi præcepto, lib. 6. cap. 8.* Quod verum credo, si tam procax puella fuerit, ut abjecto om-

ni pudore, meretricio more juvenem ultro appellaverit; nam si non aperto interpellaverit ornatu, tamen vultu, & blanditiis effecerit, ut ipsa appellaretur, nihilominus adesse obligationem ducendi, seu dotandi eam putaverim; alioquin ferè semper cavillari possunt stupratores, captos se mundicia, & illecebris puellarum; quo casu accipiendi sunt Anton, Matthæus *de crim. ad lib. 48. Pandect. tit. 3. cap. 7.* Cancr. *lib. 3. variar. cap. 11. num. 47.* & eo casu, quo sponte virgo defloratur, non dari obligationem confitendi hanc circumstantiam, probabile dicit P. Mendo in *statuta, dissert. 5. quest. 8.* licet contrarium probabilius dicat. Et virgini juranti se ab aliquo cognitam, credendum esse docet Faber in *suo Codice lib. 4. tit. 14. diffinit. 18.*

^c **Virginum.**) Licet alias pro virgine etiam accipiat vidua honestè vivens, *l. inter tot, ff. de V. S. l. 3. §. 1. ff. de concubin. l. 41. ff. de ritu nuptiar. lib. 6. §. 1. ff. ad leg. Jul. de adult.* tamen in præfenti strictè pro virgine accipitur, cum qua committitur stuprum.

^d **Nondum desponsatam.**) Aliàs adulterium, non stuprum cum ea daretur: undè constat præfentem textum spectare non ad priorem partem hujus Rubricæ de adulteriis, sed ad secundam, videlicet de stupro.

^e **Dotabit.**) Glossa hic interpretatur, idest donationem propter nuptias faciet, quæ donatio appellatur dos uxoris, seu dotalitium, *cap. ex parte, de foro comp. cap. plerumq. de donat. inter:* probavimus latè in *cap. est. necesse, cap. nuper, de donat. inter:* & observavit Cujac. *lib. 5. observ. c. 4.* & verè, nam apud Hebræos non solum uxores viris suis dotem assignabant, ut constat ex *lib. 2. Machab. c. 1. vers. 14.* ibi: *Ut acciperet pecunias multas dotis nomine.* Et ex hystoria Regum, ubi dicitur: *Pharao Rex Egypti ascendit, & cepit Gazen, accenditque eam igni, & Cananum, qui habitabat in civitate, interfecit: & dedit eam in dotem filia sua uxori Salomonis.* Expreßius ex *Tobia cap. 8. vers. 24.* ibi: *De omnibus autem, quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobia, & fecit scripturam, ut pars dimidia quæ supererat, post obitum Tobia dominio deveniret.* Verum & manci aliquid de suo dotis augendæ causâ largiebantur, ut constat ex *cap. 34. Genesis, vers. 12.* ubi cum Sichem Dinam requireret, equique nuptias ambiret, aiebat: *Quacunque statueritis, dabo: augere dotem, & munera postulate, & libenter tribuam.*

- buam quod petieritis : tandem date mihi puellam hanc uxorem, Et libr. 1. Regum, cap. 28. vers. 25. ubi dotavit Michol centum præputiis Philistinorum. Probat Menochius de Republ. Hebræor. cap. 21. & ita verbum hoc, dotabit, accipitur pro dote uxori à marito assignanda : sequentia autem verba ea, juxta modum dotis, sunt accipienda de vera dote, quam virgines accipere consueverunt à parentibus suis, ut exponit Menochius supra, cap. 21.*
6. *f Si vero pater virginis*) Quibus verbis supponitur magna potestas parentum in matrimoniis filiarum apud Hebræos, quam variis sacræ pagine auctoritatibus probat P. Menochius d. cap. 21. & apud Romanos, aliasque nationes eandem potestatem Patres habuisse in nuptiis filiorum, fuse probavi in cap. de despons. impub.
7. *g Noluerit.*) Sed queritur, an quod lege divina patri conceditur, idem filie concedendum sit, videlicet ut si ipsa, quæ vitata est, nubere stupratori nolit, tamen sit doranda. Et placuit dotandam esse : tum quia si pater dissentiente, de cujus conjunctione principaliter non agitur, manet obligatio dotandi, quanto magis dissentiente ea, de cujus conjunctione agitur. Tum quia cum dos pœna injuriæ irrogatæ sit, sequeretur ipsâ puellâ dissentiente, nullâ pœnâ affici stupratorem, quod absurdum est, ut docuerunt Jul. Clarus §. stuprum. n. 3. P. Menochius de arbitr. casu 288. n. 18. Farinac. in praxi, q. 147. n. 105. Ant. Matthæus d. cap. 7. n. 17.
8. *h Juxta modum dotis.*) Modus enim in dotibus præscriptus fuit secundum statum, & dignitatem uxorum, tam apud Hebræos, ut probat Pineda de rebus Salomonis libr. 5. cap. 2. num. 4. quam apud Romanos, ex lege Julia de maritandis ordinibus, cujus vestigia exstant in l. si filia 41. de legat. 3. l. cum de in rem verso, 6. ff. de usuris, l. quæro 59. l. sive 60. de jure dotium, l. non tantum, de rit. & curat. l. Mævius, de pact. dot. l. Seia 10. de dote prelegat. l. Mævius 49. ff. solut. matrim. l. 68. §. gener. ff. de jure dotium. Ex qua tutor dabatur ad dotem dicendam, promittendamve. Ulpianus lib. singul. regul. tit. 11. eoque pertinet lex sive generalis 61. ff. de jure dotium, sive ex lege Papia, ut nonnulli probant ex l. 2. C. Theodos. de inofficiosis dotibus, ibi: Dote ab uxore marito data, filiis ex priori matrimonio, si neque ultra dōdrantem, nec in fraudem legis Papia constitatur, de hac repetenda nullam constat esse actionem. Sed malè, ut observat Merillus lib. 3. obser. cap. 6. Maxima dos apud Romanos fuit quadraginta millia æris, postea crevit ad decies festerium, idest quinque & viginti millia aureorum. L. avia 77. §. ult. de condit. & demonstr. l. cum de in rem verso, §. 4. ff. de usuris. Horatius lib. 1. satyr. 3.
- Decies centena dedisset
Huic parco paucis contento quinque diebus,
Juvenal. satyr. 10. in fin.
- Tyrinque palam genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabantur.
Non nisi legitime vult nubere.
Martialis lib. 2. epigr. 65.
- Centena decies, quæ tibi dedit dotis.
Illustrat Gothofredus in d. l. cum in rem, §. 1. Scipio Gentil. ad Apulei. in apolog. pag. 434. latè Henellius de dotatiop. §. 3. Gothofr. in l. 6. §. 1. ff. de usur. Cujacius lib. 1. 99. Papin. in l. 39. ff. solut. matrim. & libr. 29. 99. Papin. in d. l. 6. §. 1. & in novella 22. colum. 4. & 7. 99. Pauli in l. 43. tit. de administrat. tut. Anton. Augustin. libr. 2. emend. cap. 6. Suarez ad leg. Aquil. lib. 1. cap. 1. sect. 3. Lipsius ad lib. 2. annal. Taciti, annot. 177. Samuel Petit. ad ius Atticum libr. 6. tit. 2. pag. 453. Philippus Camer. ventur. 2. horar. success. cap. 43. Lindembrogus in glossar. verbo Dos, Ramirez ad Martial. lib. 2. epigr. 64. Bignon. ad veter. formul. cap. 52. Merillus lib. 3. observat. cap. 6. & apud alias nationes modum dotibus præscriptum fuisse, probant Alexander ab Alex. lib. 4. dier. genial. cap. 8. D. Josephus de Rete in l. quæro, ff. de jure dot. In præsentî casu dos æstimanda est juxta morem regionis, in qua stuprum contingit, & juxta qualitatem tam virginis vitiatæ, quam vitiantis, argumento textus in l. cum post 64. §. gener. ff. de jure dotium, l. si filia 43. ff. de leg. 3. leg. 1. tam de mentis 28. C. de Episcop. aud. l. si furiosi 25. C. de nuptiis, l. si Curatoris 9. C. de administrat. tut. ita ut attendatur omnino quantitas, quam dotis nomine pater ejus assignare valebat, ut considerant Salcedo in praxi, cap. 83. Didacus Perez in princ. tit. 15. lib. 8. ordin. Ansaldo de jurisdict. p. 4. tit. 7. cap. 1. n. 81. Gomez in l. 8. Tauri, Castillo de aliment. cap. 26. §. 7.

CAPUT II.

^a Gregorius Felici Episcopo Sipontino.

Expectabamus fraternitatem tuam suâ aliquos ad Deum prædicatione convertere, & malè agentes ad rectitudinem revocare. Qua de re nimis contristamur, quia è diverso in nepotis tui Felicis pravitate, tua evidenter, qui talem nutriti, culpa monstrata est. Pervenit itaque ad nos, quod suprascriptus Felix Evangelii tui Diaconi filiam, quod nefas est dici, stupro deceperit. Quod si verum est, quamvis gravi esset de lege penâ plectendus; nos tamen aliquatenus legis duritiam mollientes, hujusmodi disponendo præcipimus, ut autquam stupravit, uxorem habeat, aut certè si renuendum puta verit, districtius, ac corporaliter castigatus, excommunicatusque, in monasterium, ubi penitentiam peragat, ^b retrudatur: de quo ei nulla sit egrediendi sine nostra præceptione licentia. Ita ergo fraternitas tua, ut hæc compleantur, studeat, quatenus nihil de his aliquo modo possit omitti. Nam si quid, quod non credimus, lentatum fuerit, & illi grave postea periculum imminebit, & te non levis incipiet culpa respicere.

NOTÆ

NOTÆ.

I. ^a Gregorius.) Textus hic tribuitur in prima collectione, sub hoc tit. cap. 2. S. Augustino, sed malè, cum sit sancti Gregorii Magni, & reperitur in registro epistolarum ipsius lib. 1. epist. 42. ex quo illum transcribo, & ex eo citatur à Carnotensi part. 3. Decret. cap. 29. & ad eundem casum spectat epistola 40. ipsius Gregorii in eodem libro 2. ubi Pantaleoni notario in hæc verba scribit: *Questus est nobis Evangelus Sipontina Ecclesia Diaconus, filiam suam à Felice fuisse, quod dici nefas est stupratam. Pro quare te huius præcepti auctoritate suffultum ad Sipontinam civitatem proficisci necesse est, & adhibitis tibi sapientibus illic viris, cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere: & si ita reperis, eam quam supravit, aut uxorem factis nuptialibus instrumentis accipias, aut corporaliter castigatum in monasterium eum privatum communionem, ubi penitentiam peragat, tradere festinabis, ita ut nulla exinde ei sit quoquo modo egrediendi licentia, nisi hoc nostra permiserit forsasse præscriptio. Præterea quia supradictus Diaconus de hostibus se redemptum, ac propterea debitum habere commemorat, ideo si talem ejus substantiam non esse cognoveris, qua ad reddendum debitum ipsi possit sufficere, Felici fratri, & Cœpiscopo nostro te imminere precipimus, ut ejus pretium de Ecclesia dare non differat, quatenus supradictus Evangelus Diaconus sine tarditate aliqua à debiti possit necessitate, cui est suppositus, liberari. De Metropolitanis Sipontina egi in cap. 12. de celebrat. Missar.*

2. ^b Retruatur.) Juxta morem Ecclesiæ antiquum, quem probavi, & illustravi in cap. 1. de regul. Ex hoc tamen textu, nescio quo ducti fundamentum Ant. Gomez, Menochius, Farinacius, Jul. Clarus, & cæteri Criminalistæ deduxerunt, stupratorem virginis cogi eam ducere, aut dotare; cum in hoc textu talis alternativa non statuatur, sed tantum jubeat Gregorius, ut qui vitiauit virginem, eam ducat, aut corporaliter castigatus, detruatur in monasterium penitentiam peragendæ causâ; nec sit aliqua lex civilis, canonica, vel Regia, ubi talis electio stupratori concedatur.

COMMENTARIUM.

3. ^c Conclu-
tra-
ctus &
proba-
tur.

EX his duobus textibus communiter DD. sequentem deducunt assertionem: *Stuprans virginem tenetur eam in uxorem ducere, aut dotare.* Quæ assertio probari potest ex canone 66. Apostol. libi: *Si quis virginem sibi non desponsatam adnata vi detinet, à communionem suspenditor: non licitum autem est ei aliam ducere: sed eam detinetor, quam sollicitavit, quamvis pauper-cula sit.* Illustrant eam, ultra congestos à Barbosa in præfenti, Petrus Gregor. lib. 4. partit. tit. 14. cap. 13. Amaya in l. final. num. 66. Cod. de jure sisci, Delbene de immun. Eccles. tom. 1. quest. 8. dub. 29. Balsamon in nomoc. tit. de laicis, cap. 5. Bermondus de concubinis cap. de stupro. Ægidius in l. Titia, fol. 98. ff. de condit. & demonstr. Diana part. 11. tract. 6. resol. 54. Cancercius tom. 3. variar. cap. 11. num. 20. Gibalinus de usuris lib. 3. cap. 2. art. 6. consuetar. 1. Richardus in manduct. ad praxim crimin. verbo Stuprum, Sanchez, Fagundez, ceterique Moralistæ in 6. Decalogi præcept. Anfaldus de jurisd. part. 4. titul. 6. cap. 3. Thesaurus decif. 3. per totam. D.D. Gonzal. in Decretal. Tom. V.

Matthæus de crimin. tit. de adult. & stupro, cap. 7. Gutierrez libr. 1. canonic. cap. 37. Fontan. de pactis nupt. glossa 6. Basilicus decif. 15. crimin.

Sed pro dubitandi ratione in præsentem assertionem ita insurgo. Matrimonia omninò libera esse debent, nec quis compelli debet ad matrimonium contrahendum, cap. cum locum, capit. veniens, cap. ad id. cap. gemma, de sponsal. ubi latè probavi: ergo non debet cogi stuprator ad matrimonium contrahendum cum ipsa virgine vitata: immò etsi cogatur, matrimonium nullum erit, ex traditis in eo commentario. Augetur hæc difficultas primò ex eo, nam qui damnus dat, tenetur illud rescire, cap. final. de injuriis: sed qui virginem corripuit, damnus dedit, non solùm illi, verùm & parentibus ejus; quia ut ajebat Catullus in carmine nuptiali:

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est.

Tertia pars matri data: pars data tertia patri:

Tertia sola tua est: noli pugnare duobus, Qui genero sua juras simul cum dote dederunt.

Igitur non solùm debet virginem vitatam ducere, verùm & parentibus damnus rescire. Augetur secundo hæc difficultas ex eo, nam ex lege divina relata in cap. 1. hoc titul. tenebatur stuprator virginem à se corruptam ducere, & dotare, ut constat ex illis verbis, *dotabit eam, & uxorem habebit:* igitur nec Doctores potuerunt disjunctim statuere, ut ducere, aut dotare teneatur.

Quâ dubitandi ratione ita fulcitur non obstante, vera est præsens assertio, pro cuius expositione scire oportet, antiquos stuprum pro turpitudine accepisse, ut in carmine Nelei:

Fædè, stupræque castigatur quotidie.

Et apud Nevium: *Se seque ij perire malunt, quam cum stupro redire ad suos populares;* ut notavit Festus Pompejus verbo Stuprum: postea tamen ad certam criminis speciem usus restrinxit eam vocem, videlicet ad illicitam virginis deflorationem, licet etiam stuprum ad corruptionem pueri & viduæ honestæ extendatur, l. inter 6. §. 1. ff. ad legem Jul. de adulter. l. inter stuprum 101. ff. de V. S. §. item lex, Instit. de public. judic. canon. 65. Concl. Illiber. Unde stuprum diffiniebatur Anton. Matthæus de crimin. *Stuprum est corruptio virginis, vel viduæ honestæ:* licet à Consultis ea differentia agnoscat inter adulterium, & stuprum, quod adulterium committatur tantum in nuptam, stuprum in virginem, vel viduam, l. & stuprum ff. ad leg. Jul. de adult. licet sæpius in jure unum pro alio sumatur, l. inter, ff. de V. S. cap. nemo 32. quest. 4. sicut etiam utrumque, nempe adulterium, & stuprum, pro incestu posuit Tullius in oration. pro Sextio, ibi: *Adulterium sororis.* Et pro Milone Clodius cum sorore germana nefarium stuprum fecit. Dixi stuprum esse corruptionem virginis vel viduæ honestæ, ut agnoscat non esse reos stupri, qui cum scæminis inhonestis congressi fuerint, excluduntur enim ancillæ, quæ etsi vitatæ sint, non publicum, sed privatum judicium competit, l. & si libidine 25. Cod. ad leg. Jul. de adult. l. inter 6. l. si quis servum 9. §. 1. ff. eodem titul. l. si stuprum 25. ff. de injuriis. Excluduntur etiam meretrices, quarum consuetudo extra legis præ-

C c nam

4. Impugnatur tradita assertio.

5. Stuprum quid?

nam est, quoniam licentiam stupri apud Aediles profitebantur, *l. verum est 39. ff. de furtis, l. si ea que 22. Cod. de adulteris*. Excluduntur etiam personæ viles, veluti incauponis & tabernis servientes, cum quibus congressus stupri nomine accusari nequit, *l. que adulterium 29. Cod. de adult. l. i. §. 1. ff. de concubin.* Que omnia eleganter complexus est Plautus in *Curcul.*

PAL. *Ita tuum amorem conferto semper, si sapias, Ne id quod ames, populus si sciat, tibi sit probro:*

Semper curato ne sis instabilis:

Quod amas, ama testibus presentibus.

PHÆD. *Quin leno hic habitas.* PAL. *Nemo hic prohibet, nec vetat, Quin quod palam est venale, si argentum est emas.*

Nemo ire quemquam publicâ prohibet via,

Dum ne per fundum facias semitam, Dum te abstineas nupta, vidua, virgine, Inventure & pueris liberis, ama quod iubet.

Non tamen talis congressus cum his fœminis impunitus manet; nam si illis vis illata sit, publica animadversione res vindicanda est, quemadmodum si raptæ forent, *l. unic. Cod. de raptu virgin. l. 3. §. præterea, l. 5. §. qui vacantem, ff. ad l. Jul. de vi public.*

6. *De pœnis stupri.* Ut ad stupri pœnas, tam ex jure canonico, quàm civili, & Regio perveniamus, sciendum est ex jure Casareo pœnam hujus criminis esse publicationem dimidiæ partis bonorum, si stuprator honestus sit, sin verò humilis, coërcetur in corpore cum relegatione, §. *item lex. Institut. de publicis judiciis.* Nec adverstatur Paulus in *l. i. §. ult. ff. de extraordin. crimin.* ubi docet, non solum eum, qui puero, verùm & qui mulieri, puellave stuprum fecerit, perfectò flagitio capite puniendum; imperfecto, in insulam deportandum. Nam omittis Bartolo *ibi*, Catelliano Cotta in *memorab. verbo Stuprum*, dicendum est cum Alciato *libr. 5. paradox.* Antonio Mattheo *di. tit. de stupro, cap. 5.* regulariter stupri pœnam capitalem non esse; sed cum major ejus improbitas fuit, veluti si valdè honestas, & pudicas fœminas pravis persuasionum illecebris circumvenit, ut probat Duarenus *ad tit. ff. de adult. cap. 5.* vel si virginem immaturam corrumpit, si honestior est, in insulam relegatur stuprator; sin humilior in metallum damnatur, *l. si quis aliquid 38. §. qui nondum. ff. de pœnis. Xamar. part. 1. rerum judic. de finit. 16.* & eo casu pœna abscissionis narium, & amissio dimidiæ partis bonorum reperitur statuta *libr. 60. Basilic. tit. 37. de adulter. cap. qui vitiat, 82.* Alia de stuprante immaturam virginem congerunt Balsamon *ad nemocan. Phocit. tit. 13. cap. 5. 15.* Julius Clarus *§. Stuprum, num. 9.* Grammaticus *de cif. 22.* Gomez. in *l. 80. Tauri*, Menochius *de arbit. casu 294.* Salcedo *ad B. Diaz. in praxi cap. 83.* Farinac. *de delict. carnis, quest. 147. ex num. 37.* Suarez *ad leg. Aquil. libr. 2. cap. 3. section. 5.* Harprecht. in *§. item lex, Institut. de publicis judiciis num. 59.* Fontanella *de pact. nupt. tom. 2. clausula 5. gloss. 5. part. 2. num. 73.* Elitæus Danza *decis. 107. in addit. ad decis. 22.* Carobius *part. 2. rerum crimin. quest. 75. à num. 29.* vel si ad concipiendum eam ineptam reddiderit. Exasperatur etiam pœna cum tutor pupillam corrumpit, *l. unic. Cod. si quis eam,*

cujus tutor fuerit. Borellus *tom. 3. decis. tit. 6. ad finem*: si servus corruptus dominam, corruptor enim flammis subijcitur, *l. unic. Cod. de mulier. qua se propriis servis.* Tandem pœna augetur, si vis adhibeatur, siquidem stuprator lege Julia de vi publica tenetur, *l. 3. §. præterea, ff. ad leg. Jul. de vi public. l. mariti 29. §. final. ff. ad leg. Jul. de adulter.* Etiam ob stuprum damnati infames manent, quemadmodum & alius judicis publicis damnati, *l. infames 7. ff. de public. judiciis, privantur testimonii dictione, l. 3. §. lege, l. ex eo 18. ff. de testibus.* Nec possunt sibi invicem aliquid testamento relinquere, immò relicta auferuntur tanquam indignis, *l. mulierem 14. l. cum r. a. bulis 16. §. 1. ff. de his que ut indign. l. mila 41. §. 1. ff. de testament. milit.* Viduæ etiam intra annum luctus stupro cognitæ privantur omnibus illis rebus, quas amittunt transeuntes ad secundas nuptias, *novella 39. Inst. cap. 2. §. ultim.* explicat Menochius *de arbit. casu 288. numer. 28.* Que pœnæ locum habent, si stuprator acculetur intra quinquennium ex die admissi criminis, *di. l. mariti 29. §. hoc quinquennium*; & si cum vidua admissum sit, intra sex menses utiles, *di. l. 29. §. sex mensium.* Stuprum verò violentum intra annum vicissimum accusari potest, *di. l. 21. §. ultim. l. querela 12. Cod. ad leg. Corn. de falsis.* Jure Pontificio stupratori clericus in foro interno imponitur pœnitentia decem annorum, *cap. presbyter, 83. distin. laicis* inungitur pœnitentia septem annorum, *cap. devotam 27. quest. 1. cap. hoc ipsum 33. quest. 2.* In foro externo clericus deponitur, aut pœnâ pecuniariâ damnatur, *cap. si quis clericus, 81. distin. cap. labor 2. quest. 7.* laicus cogitur corruptam ducere, & si pater noluerit dare, eam dotare; & si renuat eam ducere, corporaliter castigatus in monasterium detruditur pœnitentiæ peragenda causâ, ex præsentis textu. Jure nostro Regio approbata est pœna jure civili statuta in *l. 2. tit. 19. part. 7.* Sed generali consuetudine hujus Regni pœna præsentis textus à judicibus secularibus etiam imponitur, ut referunt Gomez in *di. l. 80. Tauri, num. 5.* Julius Clarus *§. Stuprum. Vela de delictis, cap. 31. num. 7.* & condemnatur stuprator pœnis corporalibus in defectum non contracti matrimonii; nam si illud celebret, ab omnibus pœnis sententiâ comprehensis liberatur. & ita rectè pronuntiat Judex secularis: videlicet condemnando in pœnis corporalibus stupratorem in casum matrimonii non contracti: quod facere potest, est judex ecclesiasticus cognoscat de fide data matrimonii contrahendi, quia crimen hoc est mixti fori, ut probant Ansaldo *de juris d. part. 4. tit. 6. cap. 3.* D. Josephus Vela in *cap. 1. de officio ordin. verbo Stuprum.* An verò judex secularis competens sit ad compellendum per carcerem, vel alias pœnas, eum qui fidem dedit matrimonii contrahendi, examinant Sanchez *libr. 1. de matrim. disput. 29. num. 9.* Bobadilla *libr. 2. polit. cap. 18. num. 236.* Bajo *libr. 2. praxis, quest. 3.* Fontanell. *de pactis nupt. claus. 5. gloss. 5. part. 1.*

7. His suppositis apparet ratio præsentis assertionis; nam cum ob amissionem virginitatis per corruptionem non ita facile possit corrupta invenire maritum, debet stuprator, qui illi damnum intulit, injuriamque irrogavit, eam

eam in uxorem ducere, aut legitime dotare, ut pecunia suppleat defectum virginittatis, ut ita maritum æqualem invenire possit. Et licet hæc electio ducendi, aut dotandi, nullo expresso juris testimonio firmetur; tamen rectè deducitur ex cap. 1. hoc tit. ubi statuitur, ut stuprator casu quo pater virginis eam dare noluerit, teneatur tantum eam dotare; & in hoc cap. 2. jubetur stupratori, ut virginem ducat; aut si eam ducere renuat, corporaliter castigatus detradatur in monasterium pœnitentiæ peragendæ causâ: unde loco hujus pœnæ corporalis usu receptum fuit, ut stuprator dotem constituat. Quomodo autem stuprum probetur, & alia, quæ ad hoc delictum spectant, latius profequitur Analdus ubi supra.

8. Difficul-
tatur
dubi-
tandi
ratio.

Nec obstat dubitandi ratio supra adducta, pro cuius solutione Innocent. in præfenti docet, propter viri delictum virtute consensus tacite præferti tempore stupri, in ipsa delicti perpetracione virum libertatem amisisse, & quodammodo in hoc matrimonium consensisse. Aliter Ananias in præfenti, num. 3. ait coactionem, de qua hic, non esse præfictam, seu causativam; & ita libertatem matrimonii non impedire. Sed facilius responderi potest ex traditis in dict. cap. cum locum, discrimen esse constituendum inter merum justum, & injustum; nam licet metus injustè illatus tollat voluntatem, & vitiet matrimonium; tamen metus justus, ut in præfenti adest, ejus valorem non impedit. Nec interest, quod in hoc cap. 2. corporali pœna afficitur, qui virginem, quam stupro decepit, uxorem habere renuit: quod non statuitur in pœnam non contracti matrimonii, sed potius in pœnam illati stupri, ne aliàs cum tanto seductæ mulieris incommodo maneret impunitum; atque ita non quia non duxit, sed quia deduxit, imponitur pœna. Nec obstat quod dicebamus, per defloracionem virginis injuriam inferri non solum illi, verum & ejus parentibus, & ita omnibus satisfaciendum esse. Nam responderetur, quod cum principaliter injuria inferatur virgini, illi satisfaciendum est eam ducendo, aut dotando. Nec obstat secunda difficultas deducta ex dict. cap. 1. hoc tit. cui variè satisfaciunt. Interpretes, dum docent, sæpè conjunctivam pro disjunctiva apponi, l. sape 53. ff. de P. S. Sed verius credo ex lege veteri stupratorum virginem seductam ducere, & dotari teneri eo modo, quo viri dotem constituiebant uxoris, hoc est in dotis augmentum aliquid assignando, non verò dotem omninò constituendo. Cum tamen hæc dos uxoris à marito assignanda, hodie non ita necessaria sit, ideo usu receptum est, ut stuprator tantum virginem seductam ducere teneatur, non verò donationem propter nuptias in eam conferre: & rectè potuit usus disjungere, quæ lex divina conjunxerat. Non enim simpliciter Deus iubet utrumque fieri, sed ita iubet, si non dissentiat pater. Si igitur patri permittitur conjuncta separare, multò magis usu talis disjunctio admitti potuit. Quid enim si virgines fiducia legis divinæ licentius peccent? ut Hollandiæ contigisse narrat Grotius lib. 3. manuduct. cap. 35. Nonne hæc justa disjunctio causa erit? Rectè ergo usu forensi receptum est, ut tantum ducere aut dotare teneatur: & si cum stupro contigerit raptus, tenebitur raptor ducere, & dotare, juxta Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. de reform.

9. Exponitur.

Sed supra traditus obstat textus in can. 14. Concilii Illibert. in illis verbis: *Virgines, quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem qui eas violaverint, acceperint, & invenerint maritos, eo quod solas nuptias violaverint, post unius anni pœnitentiam reconciliari debebunt.* Ex quibus verbis apparet, pœnitentiam injungi virginibus corruptis, etiam nubentibus stupratoribus. Igitur quia licitum non est matrimonium inter seductorem & puellam seductam. Pro cuius difficultatis expolitione sciendum est, primis Ecclesiæ sæculis omninò permissas nuptias non fuisse inter stupratorem, & virginem seductam, sed tantum pœnitentiâ prius injunctâ ad communionem recipi. D. Basilus ad Amphilochoium can. 40. ibi: *Puella quæ præter patris sententiam fornicatores sequuta sunt, reconciliatis parentibus videtur res remedium accipere: sed non protinus ad communionem restituatur, sed triennio puniatur.* Quo modo canones invicem quodammodo dissidentes Carnotensis componit in epist. 16. missa à Waltero Meldenii Episcopo, in hæc verba: *Litteris vestris per portitorem presentium nuper ad me directis, humilitatem meam consuluit vestra fraternitas, utrum quis habere possit eam mulierem in conjugem, quam prius habuit pellicem: quod idcirco vobis videtur illicitum, quia apud vos hæcenus fuit insolitum. Nunc vero dictis hoc ipsum idcirco venisse in dubium, quod Rogerius Romana Ecclesiæ Legatus hanc consuetudinem Silvanectis asseruit, & hoc posse fieri Beati Augustini sententiâ confirmavit. De quare vobis respondemus, quia super hoc diversas habemus sententias, alias prohibentes, alias remittentes; dicit enim beatus Gregorius in epistola ad Felicem Sicilia Episcopum: *Eam quam aliquis aliquâ illicitâ pollutione maculavit, in conjugium ducere nulli Christianorum vel licet, vel licebit.* Legitur quoque in Concilio Cabilonensi, cap. 24. quia juxta canonicam auctoritatem raptos ad conjugia legitima raptas sibi jure vendicare non possunt. Habemus enim in decreto Hormisdæ Pape, nuptias occultè factas non esse legitimas. Et Papa Evarestus contubernia, non conjugia dicit esse illarum mulierum, quæ non sunt à parentibus tradita, & legibus dotata, & à sacerdotibus solenniter benedicta. Habetur & in Concilio Aquisgrani habitato: *Qui mulierem raperunt, vel furatus fuerit, aut seduxerit, nunquam eam uxorem habeat. Et in hunc modum plurimarum reperiri possunt. E diverso verò legitimus in decretis Eusebii Pape, cap. 5. Virgines, quæ virginitatem non custodierint, si eosdem qui eas violaverint maritos acceperint, eo quod solas nuptias violaverint, post pœnitentiam unius anni reconciliantur. Dicit quoque B. Augustinus in libro de bono conjugali: *Posse sanè fieri legitimas nuptias ex male conjunctis, honesto postea placito consequente, manifestum est. Quantum ergo mihi videtur, quod quidam Patres concubinas uxores fieri veterunt, honestatem conjugii commendantes, & sedam concubinitus consuetudinem coercere cupientes, rigorem justitiæ teneri decreverunt. Quod verò alii aliter scripserunt, hoc intelligo, quia intuitu misericordiæ quorundam imbecillitati occurrentes, rigorem canonum temperare maluerunt. In quibus sententiis non alia mihi videtur esse distantia, nisi ea, quam inter se habent iudicium, & misericordiæ, quæ quoties in unum negotium conveniunt, in discretione Rectorum ita consistunt, ut habita consideratione salutis animarum, pro qualitate personarum, pro opportunitate locorum, & temporum, nunc severitas canonum possit exerceri, nunc indulgentia, quibus oportebit impendi.* De**

can. 14. Concil. Illiber.

his hactenus. De eo, quod monetis ut pro pace vobis impetranda Dominum Regem suo tempore conveniant: secundum Comici sententiam vobis respondeo: Quia opus est huic patrono, quem defensorem paras. Hoc vobis consulo ut conjugium ejus, quod ante factum ratione resistente non laudastis, post factum nec dicto, nec facto inconsulte approbetis: sed commune consilium, & iudicium provincialium Episcoporum. & ceterorum studiosè expectatis, & longanimitè expectetis; & si quid adversi pro amore iustitiæ vobis acciderit: equanimiter supportetis: hoc attendendo, quia non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, qua revelabitur in vobis. Valete. Unde I. P. Concilii Illiber. accipiendi sunt iuxta perfectionem illius sæculi, & antiquam Ecclesiæ disciplinam: sed cum indistinctè matrimonium inter stupratorem, & virginem vitiatam permitti cœpisset, nullā pœnitentiæ factā mentione, illud stupratori injungit Gregorius in præsentī cap. 2. notavi jam in dict. can. 14.

IO. Deinde suprà traditæ assertioni obstat textus in cap. placuit 11. 36. quæst. 2. ubi ex canone 3. Concilii Aquigranensis ita legitur: Placuit ut hi, qui rapiunt feminas, vel furantur, aut seducunt, eas nullatenus habeant uxores, quamvis cum eis postmodum convenient, aut eas dotaverint, vel nuptialiter cum consensu parentum suorum acceperint. Ex quibus expressè deducitur, seducentem virginem, non solum eam ducere non teneri, verum nec eam in uxorem accipere posse. Pro cuius difficultatis solutione dicendum est, canonem illum procedere in raptore virginis, juxta quæstionem sub qua compilatus est à Gratia-

no; cum enim secundum antiquos Ecclesiæ canones raptor non posset in uxorem accipere virginem raptam, ut probabimus infra in cap. final. de raptoribus, ideo PP. Concilii Aquigran. in dict. cap. placuit, statuerunt rapientem, seu seducentem virginem, non posse, etiam parentibus consentientibus, eam in uxorem accipere.

Tertio suprà traditæ assertioni opponi potest textus in Can. 6. Concilii Illerdensis, in illis verbis: Qui pœnitenti vidua, vel virgini religiosè vim stupri intulerit, si se ab eo sequestrari noluerit, pariter à communionē, & à Christianorum consortio segregetur: si verò illa, qua vim passā est, ad sanctam religionem redierit, in illa solum sententiā excommunicationis teneatur, quousque publice pœniteat. Ubi cum agatur de virgine corrupta, & seducta, nulla imponitur necessitas contrahendi matrimonium cum virgine à se vitata. Igitur non rectè in præsentī asserimus, stupratorem teneri virginem à se corruptam ducere, aut dotare. Pro cuius difficultatis solutione dicendum est, in eo canone agi de femina religiosa, aut in statu pœnitentiæ solennis existente, cum quæ eonnubium non datur, ut de virginibus Deo devotis probavi in cap. 6. qui clerici, vel vovent. de pœnit. in can. 13. Concilii Illiber. Unde cum ratione status religiosi in casu dicti canonis matrimonium celebrari non posset, idè stupratori non injungitur necessitas ducendi uxorem, aut eam dotandi. Accedit, nam in eo textu non agitur de pœna, aut pœnitentiā injungenda stupratori; sed de pœnitentiā imponenda virgini religiosa, aut pœnitenti lapsæ.

CAPUT III.

Ex Concilio^a Arelatensi.

SI vir sciens uxorem suam deliquisse, quæ non egerit pœnitentiā, sed permanet in fornicatione, vixerit cum illa, reus erit, & ejus peccati particeps. Quod si mulier dimissa egerit pœnitentiā, & voluerit ad virum suum reverti, debet, sed non semper, recipere peccatricem.

NOTÆ.

- I. ^a Arelatensi. In prima collectione, sub hoc tit. cap. 3. legitur Aurelian. sed in nullo ex Conciliis Aurelianensibus, sive Arelat. hucusque editis reperitur textus hic Carnot. part. 8. Decreti, cap. 243. Gratianus in cap. ego 7. 34. quæst. 1. citant illum ex Hermete in lib. Pastoris mandat. 4. quod verius credo. Hermes, sive Hermas, scripsit librum, quem inscripsit Pastorem, apud veteres celebrem: is liber, quamvis à sancto Hieronymo in lib. 1. de scriptoribus Ecclesiæ, utilis esse dicatur, & nomine scripturæ à Sancto Irenæo lib. 4. cap. 37. citetur, & ab aliis antiquissimis scriptoribus, ut Clemente Alexandrino, & Origene, in testimonium adducatur; tamen illum inter apocrypha scripta rejecit Gelasius in Synodo Romana relata in can. de libellis, 15. dist. & sanctus Hieronymus in Prologo Galeato, & sanctus Athanasius in lib. de decret. Nicæna Synodi, Eusebius lib. 3. histor. cap. 3. Tertul. in lib. de pudicitia, dicunt librum hunc non esse in canone. Quis autem iste Hermes fuerit, non levis

quæstio est: nam Origenes in cap. 16. ad Romanos, Eusebius lib. 3. histor. cap. 3. D. Hieronymus in lib. de scriptor. Eccles. asserunt, hunc esse illum Hermam, quem salutare jubet Apollolus in epist. ad Romanos, cap. 16. cum ait: Salvatore Asynclitum, Pblegontem, Hermam, Anathal. Bibliothecarius de viciis Pontificum, scribit Hermam, sive Hermetem auctorem libri Pastoris, fuisse fratrem sancti Pii Romani Pontificis, & librum appellatum esse Pastorem, quoniam Angelus in habitu Pastoris Hermeti apparuerat, & ut ea scriberet, quæ illi revelaverat, iusserat. Bellarminus de Scriptor. Eccles. sæcul. 1. fol. 48. existimat duos fuisse Hermetes, scripsisseque libros sub nomine Pastoris, sed librum Hermetis fratris Pij citò interivisse; librum verò Prioris Hermetis diutius durasse. & ita credo transcriptum fuisse canonem hunc à Carnotensi, & Gratiano ex illo priori libro Hermetis, quem salutat Apollolus.

COMMENTARIUM.

2. **EX** hoc textu sequens communiter deducitur assertio: *Vir sciens uxorem suam adulterium commisisse, & in eo persistens, tenetur eam deserere; post peractam vero penitentiam debet eam recipere.* Quæ assertio quoad primam partem probatur ex Divo Augustino lib. 2. de adulter. in cap. non solum 28. quest. 1. D. Hieron. relato in cap. dixit Dominus, D. Chryostomo relato in cap. si quis uxorem, cap. sicut crudelis 32. quest. 1. cap. 4. de eo qui duxit in matrim. quam prius polluit, c. quam sit 9. de excess. Prelat. Concil. Nannet. can. 12. ibi: Si cuius uxor adulterium perpetravit, & hoc à viro deprehensum fuerit, & publicatum, dimittat uxorem si voluerit propter fornicationem; illa vero septem annis publicè peniteat; vir vero ejus illà vivente nullam aliam accipiat: quod si voluerit adulteram reconciliare, licentiam habeat; ita tamen ut pariter cum illa penitentiam agat. Ex actâ penitentia post septem annos ad communionem iterâ, accedat. Similis forma & in muliere servabitur, si eam vir ejus adulteravit. D. Hieron. 2. de officio Eccl. c. 19. Theodoro in suo Penitent. ibi: Si quis uxorem suam scit adulteram, & non vult dimittere eam, sed in matrimonio habere, tribus annis peniteat, & quandiu penitet, abstineat se ab ea. D. Clemente lib. 6. const. c. 14. ibi: Qui reitinet adulteram, quæ legem naturæ violavit, legis violator est: qui adulteram retinet, stultus & impius est. Abscinde eam à carnis tuis, qui anon est auxiliatrix, sed insidiatrix, quæ mentem ad alium declinavit. Et l. 2. tit. 9. partit. 4. D. Thomas in 4. dist. 35. quest. unic. art. 2. D. Bonaven. in eadem dist. art. unic. qu. 2. Secundam partem probant textus in cap. quod autem, cum sequenti, 32. quest. 1. Hermes noster in susori cap. ego 34. quest. 1. illustrant ultra congestos à Barbola in presenti, Mendoza lib. 3. Concilii Illiber. c. 54. Cujacius in cap. ex parte, de sponsal. Vighellius in method. juris can. fol. 102. Basilius de matrim. lib. 9. cap. 17. nu. 2. Hurtardo de resid. tom. 2. res. fol. 1. subres. fol. 21. Cajetanus tom. 1. opus. tract. 29. Mancinus de triplici juris collat. cap. 123. nu. 5. Anguianus de legibus lib. 3. cap. 21. Petrus Herodius lib. 4. Pand. tit. 17. cap. 12. I. Dartis in 32. qu. 1. & nos in cap. 65. Concilii Illiber.

3. Sed pro dubitandi ratione in præsentem assertionem ita insurgo; nam si solam adulterii rationem attendimus, nullum extat præceptum divinum divertendi ab uxore adultera in reatu permantē, siquidem Christus Dominus tantum ob adulterium divortium permisit, non vero iustit. Igitur vir non tenetur præcisè dimittere uxorem adulteram. Augetur primò hæc difficultas, nam quilibet favori pro se introducto renunciare valet. l. si quis in conscribendo. Cod. de partit. l. penult. Cod. de Epsiscop. & cleric. l. final. Cod. de non numer. pecunia. l. si quis inquilinos 112. §. 1. ff. de legat. 1. Sed divortium ob adulterium inductum est in favore innocentis, & in pœnam nocentis, ob injuriam illi irrogatam, cap. idololatria 28. quest. 1. Igitur vir cogendus non est dimittere uxorem adulteram. Augetur secundò hæc difficultas ex eo, nam sine culpa non est aliquis puniendus. Regulâ Sine culpa in 6. Sed si maritus cogatur dimittere uxorem ob ejus adulterium, punitur sine culpa, siquidem privatur ipsa cohabitatione cum periculo incontinentiæ: igitur non est cogendus dimittere uxorem propriam.

Quæ dubitandi ratione non obstant vera est DD. Gonzal. in Decretal. Tom. V.

præfens assertio, pro cuius expositione sciendum est, adulterium significare improbam, & illicitam cum uxore aliena commixtionem, vel conjunctionem, ut ait Consultus in dist. l. fugitivus, de V. S. Hinc dicimus adulterare rationes, vel monetas, adulterare testamentum, adulterinas literas in Divus. ff. ad leg. Pompejam de parric. l. 1. §. final. de servo corrupto. lant facta 16. §. eventit, ff. de pœnis, l. annonam 8. ff. de extraordin. crimin. l. si quis 6. ff. ad leg. Cornel. de falsis. Nam adulterare est omne, quod sincerum est corrumpere, ut tradunt Brissonius, Verrucius; Ludovicus Cartion lib. 2. emendat. cap. 10. tom. 3. thesauri critici, & Hothomanus de verbis juris, verbo Adulterium. Dicitur autem adulterium in nostra significatione alterius thori accessio, à propositione ad, & nomen alter, altera, alterum: quasi ad alteram uxorem accessio, ut placuit Festo Pompejo, Brissonio, & Rebuffo ubi supra: & hæc est vera etymologia, reiectis quas adducit Laurentius Valla lib. 6. elegant. cap. 45. Bermondus de public. concubin. in rubric. de adult. Antonius Matthæus de crimin. ad tit. de adulter. cap. 1.

Deinde sciendum est variè definiri adulterium per repetentes in præfenti, Covarruviam de matrim. part. 1. cap. 1. num. 8. Iul. Clarum §. adulterium, & alios de adulterio scribentes. Bocerus de defini. adulter. cap. 1. ita illud definit, Adulterium est crimen publicum, quo per concubitus viri cum aliena femina sedus conjugale violatur. Quam definitionem ipse explicat numeris sequentibus. Sed brevius definiri potest, ut adulterium sit: Coitus mentalis, vel realis, per quem alterius thorus violatur. Quæ definitio constat genere, & differentiâ. Dicitur enim coitus mentalis, vel realis loco generis; in quo cum simplici fornicatione, stupro, incestuque convenit: mentalis vero, quia quoad forum internum mentalis coitus cum alterius conjugate adulterium est, ut probatur auctoritate Exodi cap. 20. Matthæi cap. 8. & Pauli ad Romanos cap. 7. Ad dicitur, per quem alterius thorus violatur, loco differentie; in simplici enim fornicatione, stupro, & incestu alterius thorus violatur, indeque tantum cum conjugata committitur adulterium, ut docetur in linter liberam 6. §. lex. ff. ad leg. Iul. de adult. & in dist. l. inter stuprum 121. ff. de V. S. & hanc definitionem probavit lex 1. tit. 17. partit. 7. & illustrant Covarr. in 4. 1. part. cap. 1. num. 8. Bermondus ubi supra, Rebuffus in dist. l. inter stuprum, num. 1. Sylvester in summa, verbo adulterium, Azevedo in rubric. tit. 20. lib. 8. Recopil. Cantera lib. 2. 99. crimin. cap. 14. num. 24. alii relati à D. Ioanne Vela de delict. cap. 1. Ex qua definitione colligitur, conjugatum cognoscens mulierem solutam, adulterium non committere jure civili attempto, cum non violet alterius thorum; ac proinde non posse de adulterio accusari ab uxore tam civiliter, quam criminaliter, l. 1. Cod. de admitt. l. 1. Cod. Theodos. de repud. docent Tiraquell. ad leges connub. in l. 7. num. 42. Paleotus de nobis & spuris, cap. 42. Covarr. in 4. part. 2. cap. 7. §. 6. jure autem divino, & canonico verè adulter est; nam Dominus creavit marem, & feminam, non fœminas, Genes. cap. 1. vers. 27. dirumpit enim, atque violat fidem conjugalem, qui adharet meretrici, 1. ad Corinth. cap. 6. vers. 15. & 16. Jure canonico id expressè docetur in cap. dixit, c. nemo 32. q. 4. cap. non machaberis. 32. q. 6. cap. ille 14. 32. quest. 5. cap. transmissa, de eo qui cognovit conjugum. cap. intelleximus,

Adulterii Etymon.

5. Adulterii definitio.

intelleximus, hoc tit. Et licet vir non possit criminaliter ab uxore accusari, cap. apud misericordem. 32. quest. 1. poterit tamen ad thori separationem, ut docet Covarr. ubi supra: quomodo accipiendi sunt textus in cap. precepti, cap. christiana. 32. q. 5. cap. quemadmodum, §. illud, de jurejur. dicemus infra in cap. final. hoc tit.

6. **Adulterii atrocitas.** Deinde sciendum est, nullum detestabilis probum adulterio patrari, aut aliquod foedius contra jus gentium facinus committi. *Genesis cap. 26.* Potuit corre quisquam de populo cum uxore tua, & induxeris super nos grande peccatum. Et *Levitic. cap. 20. Deuteron. cap. 22.* Joannes cap. 8. Daniel cap. 13. l. probum 41 ff. de ritu nupt. cap. quid in omnibus, 32. quest. 7. D. Ambrosius lib. de Abraham. c. 2. & 7. l. auxilium, §. in delictis, ff. de minor. Ulpianus in frag. tit. de dotib. §. inter atrociora. Stobaeus sermonum cap. 6. Non est adulterio majus ullum malum. Dicitur sacrilegium nuptiarum in l. quamvis, ff. hoc. tit. Faciunt Nicoltraus in lib. de nupt. Quanta turpido, nequitia, & injustitia sit in adulterio, quantum utriusque sexus ignominia inurat, &c. Clemens Alex. lib. 3. Pedag. cap. 2. Pelusioti lib. 3. epist. 76. Inter atrociora & immania scelera recensetur in l. 1. Cod. Theod. quorum appel. Unde adulteri non gaudent indulgentia Palchali, l. 4. 6. 7. 8. cod. Cod. de indulg. crimin. ubi Gothofr. Illustrat Palacios Kubios in repetit. rubric. de donat. inter. §. 77. num. 3. Vega in cap. 4. §. de adulter. de judic. qui asserunt, adulterium esse homicidio gravius: & probare intendunt ex l. codicillis 88. §. matre ff. de leg. 2. Quod admittendum non est; nam revera adulterio gravius est homicidium, ut constat ex cap. si quis verius. 32. quest. 2. Nec contrarium probat Consultus in dict. §. matre. Nam omisa interpretatione asserentium, levius in ea specie fuisse homicidium, quia necessarium fuit ad defensionem propriae substantiae, cum occisus rapinam fecerit proprio occisori, argumento legis 2. ff. ad leg. Aquil. c. 2. de homicid. quia illa verba, dum ei rapinam facit, potius ponuntur a testatore ad augendam malitiam fratris homicidae: filius enim rapinam faciebat, ideo locum parabat ad rapas ferendas; id enim significat interdum rapinam facere, ut docent Columella lib. 2. cap. 2. Cato de re rustica. cap. 31. & Pulbeus in libello de rer. alienat. Verius respondendum est, illa verba non esse accipienda comparative, nec significare fratrem adulterium uxoris commisisse, cum testator uxorem appellaverit Charissimam in principio testamenti; sed accipienda esse positive. Sed & alia mihi deteriora fecit. Hoc est, sed & alia mala mihi fecit: sic enim Cicero in oratione pro Balbo, dixit: Hoc illi deterius contigit; ut explicat D. Joannes Vela de delict. cap. 1. Nec tunc obstat textus in cap. 4. §. de adulteriis, & judiciis: cujus interpretationem in ejus commentario dedimus. Denique satis ostendit hujus criminis gravitatem Ulpianus in l. probum 42. ff. de V. S. ubi appellat adulterium probum naturae, quia per illud inviolabilia jura matrimonii confunduntur, ac turbato parentis sanguine, ordineque naturae, incerti auctores vita redduntur. Quod ea ex causa adeo abhorruerunt bruta animalia, naturae communi nexu illigata, ut adulteri sanguine sparso proprii thori vindicarent injuriam, ut de leone refert Plinius lib. 8. cap. 16. de elephante Alianus lib. 2. hist. anim. cap. 15. de turture Cassiodorus lib. 5. var. cap. 33. de aliis item probant Tiraquelus in l. 13. connub. Beyerlinch. in theatro vite bum. tom. 1. verb. adulterium, Theophilus Ray-

naud. tom. 4. lib. 3. sect. 3. cap. 6. fol. 397. Lorinus in cap. 20. Levit. Brofous ad Cassidor. dict. epist. 33. Ferrandus Eduensis in l. inter liberos. ff. ad leg. Jul. de adult. Inde etiam provenit, nec feminam, nec militem excusari in hoc crimine, l. 2. §. si simul & l. mariti 29. in princip. l. vim. 39. ff. hoc. tit. cum agatur de crimine inspirante natura damnato, ac hujus primæva fœditatis inspectione. Nec relevat eum rusticitas, l. 2. de jur. fisci, l. 3. §. etsi 22. ad Syllan. l. quicumque 8. Cod. qui admittit: Nec etiam minor ætas, quia in executionibus pœnarum cessat legis auxilium, l. auxilium 57. ff. de minor. Seldenus lib. 21. de uxor. Hebr. cap. 12.

7. **Depo-**
niti a-
adulteri
Inde etiam suadente ipsa naturâ adulterium vindicatum fuit variis pœnis, etiam inultum legamus apud aliquas barbaras gentes, quas refert Roman. 2. part. Reipub. Genil. cap. 11. Ptolemaeus in hist. arcan. fol. 77. Apud Hebræos enim adultera comburebatur, *Genesis cap. 38. vers. 24.* lege verò Moyfis ita cavebatur: Quicumque mœchatus fuerit cum uxore proximi sui, morte moriatur. Unde apud eos adulteri lapidari ceperunt. *Levitic. c. 2. Exodi cap. 22. Deuteron. cap. 22. Danielis cap. 13. Joannis cap. 8. Marci cap. 10. D. Paulus 1. ad Corinth. cap. 6.* Apud Egyptios in adulterio deprehensus virgine cœdebatur ad mille plagas: mulier naso mutilabatur. *Diodorus Siculus lib. 2. Biblioth. cap. 3.* De Vandalis ita ait Salsianus lib. 7. de providentia. Addiderunt quoque ad libidinem comprimendam severas pudicitiae sanctiones, gladio impudicitiam coercentes, ut peritatem scilicet utriusque sexus, & domi connubio reservaret affectus. Et in publico metus legum; ac si in duplici presidio castimoniam niteretur, cum & intus esset quod amaretur, & foris quod timeretur. Parthos refert Iustinus lib. 41. nulla delicta adulterio gravius, aut severius vidicasse. Lydiâ adulteram sine venia & misericordia puniebant, *Alianus l. 17. hist. cap. 12.* Apud Danos parte corporis spoliati adulteri necabantur. *Saxo lib. 5. de rebus Dan.* Apud Locrenses adulterii damnatus utroque oculo privabatur, ut refert Valerius Max. lib. 6. cap. 5. Germani adulteram abscissis crinibus nudatam coram propinquis expellebant, ut tradit Tacitus de moribus German. quorum jus novum refert Henelius de dotal. ubi supra. Omitto pœnas apud alias nationes statutas, quas referunt Petrus Gregor. lib. 36. synag. c. 6. Tiraquel in l. 13. connub. Bocerus de adulterio c. final. Ant. Matthæus de crimin. tit. ad leg. Jul. de adult. Ut ad jus civile Romanorum perveniamus, apud eos primus Romulus ita sanxit: Adulterii convictam vir. & cognati uti volent necant. *Plutarchus in vita Romuli, Halicarn. lib. 1. Livius lib. 39. cap. 28. Valer Max. lib. 6. cap. 3. Gellius lib. 10. nocturn. cap. 32.* Sed hæc sanctio severa visa est statim Romanis; ideo Numa Pompilius leviolem legem tulit his verbis: *Pellex sedem Iunonis ne tangito, si tetigerit, crinibus dimissit agnam feminam cadito.* *Gellius lib. 4. noct. c. 3. Festus Pompejus lib. 1. de V. S. Postea verò crescente matronarum luxu, variis pœnis vindicatum fuit adulterium: aliquando pœna capitis. Livius lib. 7. Valerius Maximus lib. 8. cap. 2. Sapius mulctâ. Suetonius in Julio, cap. 2. & 48. Tacitus lib. 2. hist. Plerumque relegatio extra ducentissimum lapidem irrogata fuit, donec Augustus legem Juliam rogavit, quæ ab ejus latore Julia dicta fuit; quia Augustus Julii nomen adoptione sortitus fuerat, de qua agunt Consultus in l. 1. ff. ad leg. Jul. de adult. Suetonius in August. cap. 34. Horatius lib. 4. carminum, od. 5. quâ*

quæ lege stabilita fuit pœna tantum relegationis, *l. si quis 5. ff. de quæst. l. miles 11. ff. hoc tit.* non autem pœna capitalis statuta fuit; unde D. Augustinus *lib. 10. de civit. Dei*, cap. 5. ajebat, adulteria Romæ morte non fuisse punita antiquitus: & Apulejus *lib. 9.* ait: *Ac ne juris quidem severitate lege de adulteriis ad discrimen vocabo capitis.* Faciunt lex 4. §. *adulterii. ff. de re milit. l. 13. ff. de his quibus ut indign. l. 1. 4. ff. de testibus.* Paulus *l. 2. sent. tit. 26. §. adulterii.* Non tamen eâ lege abrogata fuit facultas imponendi pœnam capitalem exacerbata ultione certis casibus, veluti adulterio commisso cum incestu, *l. si quis viduam 5. ff. de qu. & in casu textus in l. miles 11. ff. hoc tit.* Unde pœnam capitalem lege Julia de adulteriis perpetratoribus impositam fuisse supponitur *in l. transigere 17. Cod. de transact. l. de crimine 9. Cod. hoc tit. l. si vir, C. Theod. eod. tit. l. 2. Cod. de Theodos. de indulg.* apud Anobium *lib. 4. contra Gentes*, ibi: *Adulteria legibus vindicant. & capitalibus eos ad officium pœnis, quos in aliena comprehenderint sedera genialis seletuli expugnatione jecisse.* Salvianum *lib. 7. de provid. Iuvenal. satyr. 2. vers. 29. Virgiliû 6. Æneid. Ammian. Marcel. lib. 28. Apulejû lib. 9. Metamorph. Ac ne juris quidem severitate, lege de adulteriis ad discrimen vocabo capitis*, Et ita capitalem pœnam lege Julia impositam esse docuerunt Cujac. *lib. 21. observ. cap. 17. Gedeus in l. inter 101. ff. de V. S. Marc. Lyclama lib. 2. membran. eclog. 3. & o. Henell. de dotat. ubi supra, fol. 283.* Deinde lex hæc Julia de adulteriis; ut vocatur *in l. 5. ff. hoc tit. l. 3. & 17. Cod. eod. l. auxilium 38. §. 10. ff. de minor. apud Salvianum lib. 7. de provid. vel de pudicitia, ut dicitur in l. 8. & 9. Cod. hoc tit.* apud Suetonium *in Augusto, cap. 34.* inter publica judicia recensita fuit, *l. 2. §. si in publico. ff. hoc tit. l. 2. Cod. Theod. eodem, §. item 7. instit. de public. judic.* Inde damnatus lege Julia infamia notabatur, *l. maritus 24. ff. hoc tit.* & ita privilegiis hominis integræ frontis privabatur, *l. infamem 7. ff. de public. jud. l. 1. ff. de his qui notantur infam. l. 5. ff. de calumniat.* ideoque testis in testamento adhiberi non poterat, *l. 13. 14. & 18. ff. de testibus.* Etiam eadem lege jus occidendi adulterum patri, ac marito datum fuit, *l. patri 20. cum sequent. l. nihil 32. in princip. ff. hoc tit. l. Gracchus, Cod. hoc tit. l. 4. §. 2. ff. de his qui notant. infam. Paulus lib. 2. sent. tit. 17. §. 1. & 2. & lib. singul. de adult.* plura de ipsâ lege Julia congesterunt Cujac. *lib. 6. observ. cap. 14. l. Gothofr. ad leg. 4. Cod. Theodos. quorum appel. Henel. de dotatio, cap. 10. Arniseus de jure connub. c. 5. Borellus tom. 3. decis. tit. 6. Brissonius ad leg. Jul. de adult.* Ant. Matthæus *de crimin. ad eundem titulum. Forner. lib. 3. rer. quotid. cap. 9. & lib. 4. cap. 16. & lib. 6. cap. 9. Anast. Gemonius lib. 2. ant. madv. cap. 4. Demsterius ad Rosinum lib. 8. cap. 24. Mancinus lib. 1. de tripl. juris collat. cap. 46.*

8. Manet ergo, lege Julia impositam non fuisse pœnam capitis, et si ea lege abrogata non fuisset potestas imponendi pœnam capitalem in atrocioribus adulteriis; quo modo conciliari possunt varietate Doctorum opiniones circa auctorem hujus pœnæ capitalis ob adulterium. Nam Constantinum auctorem fuisse hujus pœnæ mortis *in l. quamvis 30. C. hoc tit.* in illis verbis: *Sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet; existimantur Brisson. lib. singulari de hac lege. pag. 105. P. Faber lib. 1. semestr. cap. 4. Ant. Faber lib. 2. coniect. cap. 20. Pitheus in collat. legum. Mosaic. tit. 4. de adulterio. Marfil. & Ritherius in §. item lex, instit. de public. judic.*

Ant. Matthæus *de crimin. ad lib. 48. Pandect. tit. 3. de adult. cap. 2. num. 1.* Unde docuerunt Brissonius ubi supra, Balduinus *de legibus Constant. pag. 192.* verba quæ extant *in l. castitatis 9. Cod. hoc tit.* (quæ auctorem habet Alexandrum Imperatorem) ibi: *Qui autem adulterii damnatam, si quocumque casu pœnam capitalem evaserit, sciens duxerit, vel reduxerit eandem, ex causa lenocinii punietur;* esse Triboniani, non autem Imperatoris, cujus etiam esse verba illa, *excepto adulterio*, in lege transigere, *Cod. de transact.* docuit A. Faber *lib. 2. coniect. cap. 20.* Sed rectius Cuiac. *lib. 20. observ. cap. 18.* affirmat juxta supra tradita, quod quamvis lege Julia de adulteriis pœna capitis statuta non esset in adulteros, nihilominus quandoque extra ordinem adulteros capite damnatos fuisse, ut fecit Augustus cum Julio Antonino. Unde Alexander Imperator *in dict. l. castitatis*, quia suo tempore inceperant obsolescere adulterii pœnæ, & lex Julia dormire, ut ajebat Juvenalis *satyr. 2. vers. 27.* ipse ait, castitati & disciplinæ suorum temporum convenire, ut lege Julia damnata, in legitimis pœnis perseveret; hoc est, ut illi imponantur pœnæ, non solum quas lex Julia sanxit, verum & capitalis, si gravitas sceleris exigat: & ideo subiunxit ea verba: *Eum qui forte non damnatam capite, qua casu quodam evaserit pœnam capitalem, duxerit, vel reduxerit, tanquam lenonem relinqui pœnis legis Julia.* Quo modo etiam intelliguntur textus *in dict. l. transigere, l. 4. Cod. Theodos. quorum appellat. l. 2. Cod. de judic. reliquorum.* Itaque Constantinus *in dict. l. quamvis 30.* capitalem pœnam in hoc delicto minimè de novo introduxit, sed jam velut obsoletam, ac sepultam postliminio quasi reduxit. Etiam ex novella 32. Leonis adulteri truncatione narium, aut aurium plectebantur: hinc lepidè Martialis *lib. 3. epig. 85.* ait:

Quis tibi persuasit naves abscondere mœcho?

Non hac peccatum est parte, marite, ibi.

Sulte quid egisti?

Justinianus verò *in novella 134.* gladii pœnam in viros quidem retinuit; adulteræ verò remisit verbera, eamque in monasterium detruđi voluit. inde est authentica *Sed hodie, Cod. hoc tit.* à qua non admodum dissimile est jus nostrum Septempartitum; nam *in l. 15. tit. 17. partit. 7.* statuitur ut adulter ad mortem damnetur, adultera verò vapulata in monasterium detrudatur: & novioribus legibus, videlicet *l. 2. tit. 15. lib. 8. ordin. 180. Tauri, l. 4. tit. 20. lib. 8. recopil.* adulteri traduntur marito puniendi unâ cum omnibus bonis suis, instantatâ lege *l. tit. 7. lib. 5. fori iudicum.* Explicant Villadiego, Ant. Gomez. Didacus Perez *in eisdem legibus*, Julius Clarus, & Bayardus *ibi, verbo Adulterium.* Bossius *in tit. de raptu.* Et quomodo adulterium proberetur, ut pœnis his locus sit, explicant Quésada *qq. juris quæst. 16. Paz. in leg. 12. styli, Borellus, tom. 3. decis. tit. 6.*

9. Ut ad pœnas adulterii ex jure canonico perveniamus, præcis Ecclesiæ canonibus publica poenitentia adulteris imponebatur, *cap. si quid 23. quæst. 2.* immò & aliquando communitio etiam in sine denegata fuit, ut probavi *in cap. 1. Concil. II. liber.* Etiam iure canonico approbata fuit pœna per Justinianum statuta *in novella 134. cap. 10.* videlicet detrusio in monasterium, *cap. intelleximus, hoc tit. cap. gaudemus, de convers. conjug. cap. consuluit, de appellat.* Salcedo *in praxi, cap. 85.* Facultas autem occidendi adulterum omninò denegata fuit, *cap. admonere, cap. quicumque, cap. si quid*

quid 33. *quest. 2.* docent Basil. *lib. 9. de matrim. c. 15.* Elcobar *de utroq. foro. §. 7.* Diana *part. 3. tit. 4. resol. 223.* Mendo *in statera, dissert. 3. quest. 2.* Prado *tom. 2. Theolog. moral. cap. 20. quest. 1. §. 4.* late Gibalinus *tom. 2. de negotiatione, lib. 6. cap. 6. art. 1. regul. 2.* Theophil. *tom. 4. libr. 3. sect. 3. cap. 6. fol. 389.* Covarr. *2. part. de matrim. cap. 7. §. 7.* Fornerius *3. rer. quotid. cap. 10.* Licet si maritus clericum cum uxore invenerit, & percusserit, non debeat pro absolutionis beneficio Sedem Apostolicam adire, *cap. 3. de sent. excomm. Covarr. 2. part. de matrim. cap. 2. §. 7.* quia inconsideratè, & justo dolore motus hoc fecit, ut ait Consultus *in l. nec in ea, ff. hoc tit.* Etiam propter adulterium uxor privatur dote, & maritus adulter amittit dotalitium, seu donationem propter nuptias, ut late probavi *in cap. plerumque, de donat. inter.* Tandem propter adulterium alterutrius ex conjugibus matrimonium dissolvitur quoad thorum, & mutuam cohabitationem, *cap. interveniente, cap. 1. Apostolus 32. quest. 7.* nisi uterque adulterium commiserit, *cap. significasti, cum sequenti, hoc tit.* vel maritus uxorem prostituat, *cap. discretionem, de eo qui cognovit consanguin. nisi animum committendi adulterium non habuerit, scilicet cum per errorem ab eo, quem maritum esse credebat, fuit cognita, cap. in lectum 34. quest. 1.* vel per vim oppressa, *cap. proposito 32. quest. 5.* vel si maritum credens esse mortuum, alii nupserit, *cap. cum per bellicam 34. quest. 1.* vel si uxor tempore infidelitatis à viro repudiata cum alio consummaverit matrimonium; nam si ambo ad fidem Catholicam convertantur, non poterit repudians obijcere conjugi repudiato consummationem illius secundi matrimonii, *cap. gaudemus, de divorciis.* His tamen casibus exceptis licetè ob adulterium divorcium fit quoad thorum, juxta legem divinam, de qua D. Mathæus *cap. 19.* Quod provenit ex natura ipsius matrimonii, quia cum conjuges teneantur mutuam sibi servare fidem, ut probavi *in cap. final. de condit. apposit.* justè conjugis innocens separatur à cohabitatione cum nocenti, nec tenetur cum eo juxta promissam cohabitare, argumento textus *in cap. pervenit. 3. de jurejur. l. fidem, ff. de transact.* junctis traditis à Barbosa *axiom. 98.* Ut autem divorcium hoc fieri possit, debet præcedere adulterium, copulâ habitâ cum tertia persona, ob quam caro dividatur. Unde inferitur, non sufficere ad divorcium adulterandi animum, nisi opere subsequuto. Leander *2. part. de sacram. disput. 26. quest. 7.* nec etiam oscula, aut similes amplexus præstare causam divorcio, etiamsi adulterandi animo habeantur, *cap. lex 27. quest. 2.* Salmut. *ad Panciroliam libr. 1. tit. 46.* Nec etiam sufficiunt ad hoc divorcium peccata contra naturam perpetrata ab altero ex conjugibus, quia divisionem carnis, quæ ad adulterium desideratur, accipimus pro ea, quæ juxta usum naturalem habetur, ut pluribus relatis docet Leander *dict. disput. 26. quest. 11.* licet contrariam sententiam in praxi tenendam esse dicat Trullench. *de matrim. cap. 12.* Hæc autem facultas deferendi adulterum reciproca est, ita ut non solum maritus divertere possit ab uxore ob ejus adulterium, verum & uxor ob adulterium viri, *cap. final. 32. quest. 5. cap. placuit 32. quest. 7.* Cum enim uterque æqualiter sibi ad invicem ad fidem ex justitia servandam obligentur, sicut vir innocens potest dimittere uxorem adulteram, ita & uxor discedere valet à viro adultero, ut contra Cajetanum probat Leander *dict. disput. 26. quest. 3.* Nec ullum tempus præfinitum

est, intra quod conjux innocens possit deferere nocentem; sed licitum est innocenti quocunque elapso tempore divorcium petere, *cap. admonere 33. quest. 2.* Licet enim jus accusandi adulteram legitimo tempore præscribatur, *l. adulter. Cod. hoc tit.* tamen quoad petendum divorcium nulla temporis præscriptio admittitur. Basil. *Legion. libr. 9. de matrim. cap. 16. num. 4.* An autem propriâ auctoritate liceat dimittere adulteram, & alia de hoc divorcio, exposui *in cap. significasti, de divorciis.*

His suppositis ratio præsentis assertionis, quare videlicet tenetur maritus dimittere uxorem adulteram, provenit ex eo, quia eam retinendo præstat ansam suspicandi suo consensu adulterium commissum fuisse, & qui retinet adulteram, participes creditur ipsius criminis, & patronus turpitudinis censetur, *cap. quemadmodum. §. 1. de jurejur.* & idè Domitianus Imperator Equitem Romanum obductum in matrimonium uxorem, cui dimissa adulterii crimen intenderat, erasit è judicio albo, ut refert Suetonius *in Domitiano cap. 8.* Ulpianus *in l. 2. §. unde queri, ff. hoc tit.* Claudium Gorgum virum clarissimum, cum deprehensam in adulterio uxorem retinuisse detectus esset, sine accusatore lenocinii damnatum fuisse à Severo refert Laonicus Chalcondillas *lib. 3. de rebus Turcicis,* ait apud Gentes quasdam diram esse, & infamem imprecationem illam, ut quis repudiatam uxorem iterum recipiat. D. Paulus, qui inter præfatos monachos vitæ sanctitate, & morum auctoritate claruit, non aliam instituit sui, & solitarii voti occasionem habuisse fertur, quàm quòd uxorem in adulterio deprehensam retinere nolens, in solitudine, & desertis locis monasticam vitam professus obijt, ut refert Nicephorus Calixtus *lib. 8. histor. cap. 40.* Solonis lex maritum adulteram retinentem infamiâ notavit. Demosthenes *in oratione contra Nicetam.* Jure civili lex Julia coëceter eum, qui non statim post adulterium uxorem dimittit; sive eum, qui in adulterio deprehensam retinet, *l. mariti 29. ff. ad leg. Jul. de adulter.* quia hoc lenocinii loco habet, *leg. 2. Cod. cod. tit. eademque,* quâ & adulterium, poenâ persequitur, *leg. auxilium in sine ff. de minor. l. 3. §. et si, ff. de accusat.* & hoc Paulus *lib. 2. sentent. tit. 27.* in hæc verba scribit: *Enim, qui deprehensam in adulterio uxorem non statim dimisit, reum lenocinii postulari placuit.* Tantam enim mariti lenitatem, qui uxori matrimonium violanti non irascatur, adulterumq; in ipsa turpitudine deprehensum non coëcetat, non esse ferendam lex existimavit; & ita in lenocinii crimine jure optimo ponit, quandoquidem, aut lenonem esse, aut planè ferreum necesse est, cui scienti, prudentique sine dolore tanta injuria inferitur. Atque ita Claudium Gorgum clarissimum virum, cum deprehensam in adulterio uxorem retinuisse detectus esset, sine accusatore damnatum lenocinii Ulpianus refert *in l. 2. §. unde, ff. ad l. Jul. de adult.* Nec reprehensione caruisse illam Tribuni militum patientiam, qui post delatum adulterium uxorem retinuerat, quasi contentus amulum removisse, narrat Plinius *lib. 6. epist. ad Cornel.* docuerunt Reuardus *lib. 4. variar. cap. 6.* Brissonius *ad leg. Jul. de adult. pag. 183.* Undè rectè in præsentem docetur, maritum teneri dimittere uxorem adulteram, ut ita vitetur scandalum, quod eo sciente, & patiente adulterium perpetravit. Inde inferitur, maritum non teneri uxorem dimittere, quando adulterium ita occultum est, ut probari nequeat,

IO.
Traditur
ad
trahendi
ratio.

II.
m
v
l
a
r
l
a

12.
ct
ti
e
it
ca
c
n
q

nequeat, cum in casu cesserit ratio scandali, ut docuerunt Glossa verbo Patronus, in cap. 1. 32. q. 1. Alberic. in dictionar. verbo Matrimonium 8. vers. Quod si aliquis, Turriscrem. in cap. Apostolus 32. quest. 7. art. 2. Inde etiam deducitur, uxorem non teneri dimittere maritum adulterum, pertinacem, & publicum; nam cum scandalum prorsus cesserit in uxore non dimittentem virum adulterum, cum uxores agrè ferant, ut viri aliis commisceantur, non tenentur dimittere virum adulterum, ut docent Sanchez lib. 10. de matrim. disp. 14. num. 29. nec tunc obstat textus in cap. si quis uxorem, el. 1. 32. quest. 1. ubi docetur, virum & uxorem aequales iudicari quoad obligationem divertendi propter adulterium utriusque; nam intelligendus est quoad facultatem divortii celebrandi ratione adulterii, non autem quoad obligationem divertendi. Tandem inferitur non teneri maritum divertere ab uxore eo casu, quo scandalum inde conflurgens aliis remediis auferri valeat, ut docet Sanchez dict. disp. 14. num. 15.

II. Ut rationem secundæ partis præsentis assertionis assignemus, sciendum est, quod licet jure civili attentio maritus uxorem adulteram, & dimissam iterum recipere nequiret, l. castitati, Cod. ad leg. Jul. de adult. tamen ad eam redire valebat post abolitionem criminis, l. generali 34. §. ream, ff. de ritu nupt. aut si maritus ab accusatione destitisset, l. sine 27. de adult. quam exponit Darts in 32. q. 1. ad fin. & cum per poenitentiam delicta aboleantur, rectè potest maritus uxorem adulteram, sed poenitentem recipere. Et licet non teneatur ex iustitia eam poenitentem recipere, tamen tenetur ex charitate, de qua charitatis obligatione accipiendi sunt textus in cap. quod autem 32. quest. 1. cap. de benedicto, cap. ego dixi 35. quest. 1. & præsens textus in verbo Debet. D. Bonavent. in 4. dist. 34. art. 1. quest. 5. docuit Basilius lib. 9. de matrim. cap. 19. Germonius 1. animad. cap. 8. et si contrarium defendat Arniseus de jure connub. cap. 5. sect. 9. intendens probare in his verbis tantum consilium contineri, & nunquam debere innocentem recipere nocentem. Si autem velit innocens nocentem recipere, tenetur nocens eum sequi, quia sententia divortii tantum prolata est in favorem innocentis. Sunt etiam casus, in quibus innocens omninò cogitur recipere peccatricem emendatam. Primus est, si suspectus sit de propria incontinentia. Secundus si innocens etiam adulterium commisit ante, vel post sententiam divortii, quia tunc cum etiam innocens inferat injuriam conjugii dimisso, & paria delicta mutuà compensatione tollantur, l. viro, ff. soluto matrim. ideo innocens post adulterium tenetur recipere conjugem dimissum, cap. ex litteris, de divortiiis, cap. penult. & final. hoc tit. Nec interest quod sententia divortii jam prolata sit, quia cum talis sententia respiciat statum præsentem, juxta quem prolata est, non tollit jus compensationis, si innocens adulterium committat.

III. Nec obstat dubitandi ratio supra adducta, pro cuius solutione examinandum est, an maritus statim ac agnovit uxorem adulteram esse, teneatur eam dimittere, ac deserere? & distinguendum est inter adulterum occultum, & publicum. Primo casu potest maritus uxorem retinere, & cum ea cohabitare, cap. de benedicto, cap. quod autem, cap. non erit, cap. apud misericordem, 32. quest. 1. nisi animum habeat ascendendi ad sacros ordines, quia cum irregularitatem contrahat, si eam postea

cognoscat, cap. si laici, 34. dist. tenetur eam abjicere. Secundo verò casu, cum adulterium notorium est, propter scandalum, quod inde nascitur, & quia eam retinendo patronus turpitudinis videtur, ideo juxta supra tradita tenetur ipsam adulteram dimittere, immò & si cum ipso scandalo eam retinuerit, per triennium poenitere debet, cap. si quis uxorem 6. 31. quest. 1. Basil. Legionensis lib. 9. de matrim. cap. 18.

Adhuc supra traditæ assertioni obstat textus in cap. quemadmodum, §. illud, de jurejur. ubi proponitur quendam maritum jurasse, nunquam se deserturum uxorem suam pro nullo crimine. Consultus fuit Innocent. III. an tale juramentum servandum esset, nec ne. Et respondet summus Pontifex, simile juramentum temerarium esse, quia si mulier infidelis sit, & nolit cohabitare sine contumelia Creatoris, debet illam deserere, & accusare, & nisi se corrigat, dimittere. Consequitur alter casus, quid si juraverit, se non accusaturum, aut deserturum propter crimen adulterii? Et quaeritur utrum tale juramentum sit observandum, nec ne? Et respondet Innocent. III. tutius esse juramentum observare, & uxorem peccatricem ad poenitentiam reducere. Quem textum ita expendo. Si maritus teneretur uxorem publicè adulteram adhuc non peractâ poenitentiam deserere, non valeret juramentum in contrarium factum, tanquàm illicitum, ex cap. in malis, cap. juravit, cap. Innocent. 22. quest. 4. cap. Quintavallis, cum aliis, de jurejur. Ergo maritus non tenetur uxorem adulteram dimittere. Quam difficultatem ut aliqui dissolvant, asserunt maritum eo casu posse deserere uxorem, tutius tamen facere, si eam non deseruerit, ita ut verbum tutius, in eo textu consilium, non præceptum inducat, ut in cap. communem, de sponsal. Sed hæc solutio sustineri non potest, quia verius est, in eo textu, verbum tutius, inducere necessitatem, quia in his rebus, quæ ad salutem animæ spectant, multò verius est, teneri nos ex præcepto tutius eligere, cap. ad audientiam, de homicid. Deinde quia juramentum servari debet semper ac quando nullum datur dispendium salutis æternæ, cap. debitores, cum aliis ibi adductis, de jurejur. Ergo in specie illius textus debet omninò juramentum servari. Quare Anguianus de legibus lib. 3. cap. 21. docet in specie illius textus non teneri maritum uxorem deserere, quia cum juramentum illud emittendo renunciasset juri suo, quod ejus favore introductum erat, ideo tale juramentum validum fuit, & cum ratione illius juramenti maritus non desereret uxorem, ulla leonocinii suspicio dari non poterat, nec præsumi ex ejus voluntate adulterium committi.

Etiam supra traditæ assertioni opponi potest textus in canone 65. Concilii Illiber. ibi: Si cuius Clerici uxor fuerit mœchata, & sciat eam maritus nisi suus mœchari, & eam non statim projecerit, nec in can. 65. sine accipiat communionem, ne ab his, qui exemplum & 70. bone conversationis esse debent, videantur magis concilia scelerum procedere. Igitur laici, in quibus bona conversatio ad exemplum aliorum non desideratur, non tenentur uxores adulteras statim dimittere. Augetur difficultas ipsius canonis ex Concilio Tolet. 1. can. 7. relato in cap. placuit 33. qu. 2. ubi in eadem specie docetur, clericos non debere ejicere uxores peccantes, ne fortè illis majorem peccandi licentiam præbeant: sed potius in domo retinere, jejuniisque, & aliis poenis eas coercere. Pro cuius difficultatis solutione sciendum est in d.

cap. 63.

13. Exponitur cap. quemadmodum, §. de jurejur.

14.

Exponitur cap. si cuius Clerici uxor fuerit mœchata, & sciat eam maritus nisi suus mœchari, & eam non statim projecerit, nec in can. 65. sine accipiat communionem, ne ab his, qui exemplum & 70. bone conversationis esse debent, videantur magis concilia scelerum procedere.

cap. 63. Concil. Illiber. tantum juberi clericis uxorem peccantem dimittere, quia de laicis idem districtius cavebatur in can. 70. ejusdem Concilii, ibi: *Si confesio marito, & ipso consentiente fuerit uxor moechata, placuit nec in sine eis dandam esse communionem: si vero eam reliquerit, & separati fuerint, & dignè penituerint, post decem annos accipiant communionem.* Ubi de lenocinii turpitudine nonnulla notavi: & licet deesset hæc constitutio, adhuc argu-

mentum à contrario sensu deductum non obstat, cum sequeretur absurdum. Nec obstat textus in d. c. placuit. Nam in eo canone expressè jubetur, ut clericus mulierem peccatricem à cohabitatione abiciat, nec cum ea cibum sumat: jubetur tamen, ut in domo propria, tanquam in carcere privato, ut exponit Forner, lib. 3. rev. quotid. cap. 10. eam retineat, ut jejuniis, & aliis piis operibus maceretur; non tamen quia cum ea cohabitare possit.

CAPUT II.

Ex Concilio^a Parisiensis.

Maritis etiam ex^b suspitione uxores accusare permissum est; & ipsi plus ceteris de adulterio & accusare possunt, & c^c defendere.

NOTÆ.

1. ^a Parisiensis.) Etiam ex Concilio Parisiensi citatur textus hic à Burchardo lib. 16. Decreti, tit. 3. cap. ult. in prima autem collectione, sub hoc titulo cap. 5. legitur Alexander III. Parisiensi Episcopo. Quam inscriptionem veriorum credo, cum in nullo ex Conciliis Parisiensibus hucusque editis reperiantur verba in præfenti transcripta: & forsitan hic refertur fragmentum alicujus epistolæ missæ ab Alexandro III. Parisiensi Episcopo. De Parisiensi diocesi nonnulla adduxi in cap. final. de rescriptis.
2. ^b Ex suspitione.) Licet regulariter ex sola suspitione nullus accusandus, damnandusque sit, cap. multi 2. quest. 1. D. Thomas 2. 2. quest. 60. art. 3. quia nemo nisi legitimis probationibus, & luce meridiana clarioribus convictus fuerit, damnari valet, cap. 1. cum sequent. 2. quest. 1. l. qui sententiam 16. Cod. de penis: quare secundum Tullium Calliodorus lib. 1. variar. epist. 3. Siculæ gentis naturam damnat, ut quæ facilior ad querelas, etiam de suspitionibus accusare soleat; proinde maritus lenocinii crimine teneri dicitur, si uxorem in ipso scelere deprehensam, non verò si suspectam de adulterio retinuerit, l. 2. Cod. ad leg. Jul. de adult. Tamen interdum ex suspitionibus proceditur, & quis damnatur. Unde Imperatores in l. 2. C. de hereticis. eos etiam, qui vel levi argumento detecti fuerint ab orthodoxæ religionis tramite deflexisse, ut hæreticos damnant, & quandoque criminum suspitionem pariter ac ipsa crimina vitari, jura præcipiunt, l. 2. l. civile 5. Cod. de furtis, l. 2. Cod. Theodos. de famosis libel. ubi pro abdicationem, reponit vindicationem, Fornerius lib. 1. rer. quotid. cap. 26. Quare ob solam suspitionem accusari posse mulierem adulterii, docetur in præfenti, & in l. quamvis 30. Cod. ad leg. Jul. de adult. l. uxor 7. Cod. de repudiis: & refert Quintilianus declamat. 284. de adultero sacerdote, ibi: *Sed fingere ex suspitione egisse cum illo adulterii, nempe damnatus caruisset sacerdotio, &c.* Hoc enim singulariter admittum est in crimine adulterii, quo magis in officio contineretur pudicitia mulierum, quas non ab adulterio tantum, sed ab ejus etiam suspitione alienas esse oportet; ideo jure civili conceditur marito post trinam denunciationem occidere eum, quem de adulterio suspectum habet, novel. 117. §. his quoque. Legimus etiam Crispum Constantini Magni filium jam Cæsaris dignitate præditum, ob suspitionem consuetudinis cum Faulsta

noverca à patre occisum indictâ causâ, apud Suidam verbo Crispus, Zonaram lib. 3. annual. Et uxorem non tantum ob fornicationem, verum & ob fornicationis suspitionem, ut accusari à viro, sic & dimitti posse testatur D. Hieronymus in cap. dixit 32. quest. 1. idque Cajo Cæsari contigisse memorat Plutarchus in ejus vita. Hic enim cum fortè Pompejam uxorem repudiasset ob suspitionem stupri noctu cum Clodio in sacris Bonæ Deæ commissi; cumque testis in ream ipse citatus, nihil se eorum, quæ objecta fuerant, nosse responderet; interrogavit accusator, cur ergo uxorem tuam repudiasti? At ille: *Quoniam, inquit, meam nec suspitionibus quidem obnoxiam esse oportere censui.*

^c Et defendere.) Verba hæc exposui in cap. tue 5. de procurat.

COMMENTARIUM.

IN præfenti tantum agitur de accusatione uxoris adulteræ, circa quam varia singulari jure recepta sunt, quæ in aliis publicis judiciis non procedunt. Et primò licet ad accusationem publicorum criminum omnes admitterentur, pensatis accusatorum personis, dignitate, ætate, moribus, aliisque causis l. si plures 16. ff. de accusat. l. 2. l. 3. §. 1. ff. de popular. action. l. 3. §. si ad plures 9. ff. de sepulchro violat. l. 1. §. lege Jul. l. mariti 29 §. penult. ff. hoc tit. at in accusatione adulterii proprium, præcipuumque jus fuit mariti, parentisque, atque in primis mariti, cui meritò ob violatum adulterio thorum, injuriamque præcipuè illaram, dedit lex Julia primum in accusando locum, utpote injuriæ propriæ vindicæ, ideoque idonei accusatori, l. 2. §. si simul 8. l. si maritus 15 in princip. ff. ad leg. Jul. de adult. Tertullianus de cultu femina. *Maritus est castitatis exactor: mulieribus (certò) ratio castitatis persuadet, pena legis imponit, terror maritalis extorquet.* Quintilianus declamat. 339. *Mariti mores excutiant, mariti severitatem desiderant.* Post maritum, eique deficienti, aut non accusanti, succedit parens, suæ itidem injuriæ vindex, ob naturale permanens, etiam in matrimonio: pudoris, & amoris vinculum, dict. l. 2. §. 8. l. 4. §. 1. dict. l. si maritus 15. Quod adeo procedit, ut si maritus præventus à patre, vel vir, parentisve ab extraneis accusatore, adhuc semoto eo, ut minus idoneo, debitus cuique ex lege Julia accusandi locus servetur. Deinde post maritum admittuntur ceteri necessarii, exclusis extraneis, l. quanto 30. in princip. Cod. hoc tit.

tit. Nec contrarium probat textus in l. 4. §. extraneus. ff. hoc titulo, ubi Ulpianus post maritum, & patrem accusandi facultatem extraneis concedi tradit, Nam respondendum est, Pandectarum iure hac in materia extraneos omnes censerī præter maritum, & patrem, ut constat ex lib. 2. §. marito, §. simul l. 3. ff. hoc tit. Nova verò Constantini constitutione relata in dict. l. 30. cum extraneis accusetur ab occasione adulterii, ibi: *Extraneos procul arcemus*; ab hac lege extraneorum eximuntur pater adulteræ, ejus frater, & proavus, immò & filii quoque, & consobrini, ex lib. 2. Cod. Theodos. de adulter. Aliud singulare hujus exculationis versatur circa tempus præscriptum ad eam proponendam; nam licet aliis criminibus accusandis viginti anni definiti sint, lib. querela 21. Cod. ad leg. Corn. de falsis. lib. 2. §. 3. Cod. de requirendis reis, adulterii tamen accusatio quinquennio permittitur, etenim adultero accusando quinquennium computatur ex die admissi criminis; adulteræ sex menses utiles à die divortii: qui tamen ita sunt computandi, ne excedant quinquennium continuum ex die admissi criminis numerandum, l. mariti 29. §. sex menses, & sequent. l. quinquennium 31. ff. hoc tit. l. 5. §. 28. Cod. eod. l. 1. §. accusationem. ff. ad Turpil. Ex his sex mensibus utilibus, quos adulteræ accusandæ definitos diximus, primi duo, id est sexaginta dies utiles, dantur marito, patrique ad accusandum jure mariti, vel patris, reliqui verò quatuor menses cedunt extraneis ad accusandum, maritoque & patri, sed jure extranei, l. 2. §. penult. & ult. l. 3. l. 4. §. 1. l. 11. §. sexaginta, l. 14. §. penult. l. 30. §. 1. ff. hoc tit. l. 6. Cod. eod. Enimverò sexaginta hi dies diversè numerantur in mari, ac in femina accusandis. Etenim quoad adulteram à die commissi criminis computantur, l. mariti 29. §. sex menses, l. pater. 30. §. ff. hoc titulo, l. jure 3. Cod. eod. l. 1. §. accusationem 10. ff. ad Turpil. quia & statim accusare adulterum licuit. At quoad uxorem non à die criminis admissi, sed divortii dinumerari dies obtinuit, quia nec ante divortium maritus, parentive instituebant accusationem, l. professus 12. §. 1. & 2. ff. qui & quibus, l. crimen 11. Cod. hoc tit. etsi novo jure id facere permittatur, novel. 17. cap. 3. authent. sed novo, Cod. hoc tit. Nec extraneus uxoratam feminam nuptam, ream adulterii postulare poterat, ne liceret cuivis extraneo bene concordans matrimonium subvertere, nisi simul de mariti lenocinio conquereretur, l. 11. §. volenti 10. constante 26. ff. hoc titulo. Aliud singulare etiam procedit in ipsa accusatione; nam cum in aliis publicis judiciis instituendis actor cogatur in libello accusationis subscribere, ex traditis in cap. super his 16. de accusat. in hac tamen accusatione remittitur marito hæc necessitas cessante præsumptione calumniæ, l. is cuius 14. §. penult. & ult. ff. hoc tit. l. auxilium 37. §. 1. ff. de minor. l. 3. C. de calumn. l. 1. §. quæri. ff. ad Turpil. l. jure 6. Cod. hoc tit. Et ita ex calumnia non tenetur, nisi evidentissimis probationibus liqueat eum habuisse animum calumniandi, l. si maritus 15. §. final. ff. hoc tit. in illis verbis: *jure mariti qui accusant, calumnia periculum non evitant.* Docent Cujac. de præscrip. cap. 13. Ant. Mattheus de crimin. ad tit. de adult. cap. 4.

4. Hactenus egimus de accusatione adulterii jure mariti; nunc videamus de accusatione jure extranei ex judicio publico de adulteriis instituendo.

Et quidem elapso prædicto tempore marito, & patri ad accusandum concessio, vel si intra id tempus constiterit eos accusare nolle, l. 15. §. si negaverint, ff. hoc titulo, succedebat ex judicio publico accusatio, & cuilibet extraneo ex populo concedebatur, l. 2. §. ult. l. 4. §. extraneus 4. ff. hoc tit. & marito etiam intra id tempus iure extranei accusare uxorem licebat, modò subscriberet in accusatione, l. 3. C. de calumn. non tamen contra elapsum tempus accusationis jure mariti restituitur maritus minor, quoniam ut eleganter Papinianus ait, restitutionis auxilium executionibus poenatum paratum non est, l. auxilium 37. §. 1. ff. de minor. l. si cum 10. §. 1. ff. si quis caution. l. 1. §. qui lege 2. ff. ad leg. Jul. de ambitu, l. qui 35. l. pena 42. ff. de condit. in deb. Accentur tamen ab hac accusatione jure extranei servi, libertive contra patronum, qui de adulterio accusare nequeunt, l. 7. ff. ad leg. Jul. Majest. l. 6. ff. de accusat. l. 26. §. ult. C. qui accusare, l. quoniam, C. de test. sicut & lenocinio, vel infamia notatus; censuit enim Augustus inter idoneos accusatores in criminibus publicis admitti non debere eos, quos vel status, vel natura indignos facit, l. qui accusare. ff. de accusat. l. ult. C. qui accusare, l. 38. §. ult. ff. de adult. Unde quamvis generaliter, & propter ætatem excludantur à quocunque criminali judicio (si immanissimum Majestatis scelus excipias) femina, pupillive: tamen speciali jure in adulterio, in quo robustæ ætatis accusatorem exigimus, ab accusando arcemus minorem, l. si quis 15. §. lex Julia. 6. ff. hoc tit. l. cum Prætor. ff. de jud. Ulterius accusatio hæc jure extranei permittitur, sicut & illa jure mariti, tempore suo circumscribitur, finiturque, quia post sexaginta dies marito datos, de quibus supra, cedunt statim alii quatuor menses cuicumque extraneo. Contra reum autem adulterii portigitur accusatio usque ad quinquennium, l. 4. §. extraneus, l. maritus 29. §. sex menses, l. quinquennium 31. ff. hoc tit. l. 5. §. final. ff. ad leg. Jul. de vi. l. 1. §. accusatio ff. ad Turpil. l. 5. §. 28. C. hoc tit. Eo quinquennio elapso accusandi amplius jus non est: idque peculiare est in adulterio, quia in aliis, ut in cæteris publicis judiciis, non nisi vicennio præscribitur accusandi jus, l. querela 12. C. ad leg. Corn. de falsis. l. 5. C. hoc tit. l. 2. Cod. Theodos. & intra annum crimen, l. submersis 6. C. Theodos. de naufragiis. Alia etiam differentia versatur circa hoc tempus præscriptum ad accusationem adulterii, quia videlicet in adultero accusando tempus continuum est, l. 1. §. 4. l. mariti 29. §. 7. ff. hoc tit. ideoque computantur in eo etiam dies feriati, & in quibus accusator experiri non potuit. E contrariò in adultera à die divortii, & in adultero à die commissi criminis tempus computatur, diesque utiles sunt, dict. l. 29. §. sex menses. Adeo autem quinquennio præscribitur facultas accusandi, ut nec eo elapso duret jus mariti, parentive tempore non consumptum, si forte tardius quam debuit, accusavit, dict. l. maritus 29. §. sex menses ff. hoc tit. & è converso etiam mortuam adulteram uxorem ante elapsam quinquennium, permanet accusatio contra adulterum postulatam adulterii, l. qui donum 8. l. maritus 29. §. quinquennium. ff. hoc titulo, juxta quæ juris principia hucusque præjacta rectè Alexander III. in præfenti docuit maritis specialiter competere jus accusandi uxores; immò hodie extraneis non datur facultas accusandi adulterum, dict. l. 80. Tauri, l. 2. tit. 2. lib. 8. recopil.

CAPUT V.

Idem ^a Carnotensi Episcopo.

Significasti nobis quendam presbyterum cum alterius conjugē diabolico instinctu in Ecclesia frequenter, sicut asseris, dormivisse: quæ utique se, & illum sacerdoti cuidam hujusmodi delictum ^b confessos fuisse, publicè tibi detexit. Et hoc ipsum idem sacerdos nomen adulterii celans in præsentia tua dixit. Super quo quid fieri debeat, cum negante adultero mulier in confessione persistat, ab Apostolica Sede consilium requisisti. Nos ergo juxta Sanctorum Patrum decreta volumus, ut condignam pœnitentiam adulteræ præfatæ imponens, Ecclesiam prælibatam per adspersionem aquæ sanctificando ^c reconcilies. Prædicto autem sacerdoti, ne contra ^d Apostolum, infirmorum corda malâ famâ ipsius percutiantur, & ne nostrum vituperetur ministerium, ne securiores presbyteri existentes, prolabantur licentiùs in peccatum, cum vicinis quinque presbyteris, quos nolle pejorare cognoveris, juxta arbitrium tuum ^e purgationem indicas. Quod si se purgare poterit, in suo officio permittas ipsum ministrare: si verò non poterit, ipsum ab officio suo suspendere nullâ ratione postponas.

NOTÆ.

1. ^a **C**arnotensi.) Tantum Alexander III. habetur in hac sexta collectione, & in prima, sub hoc tit. cap. 6. Sed tam inscriptionem, quam literam restituo ex Concilio Lateran. ubi part. 50. cap. 21. reperitur textus hic. De diœcesi Carnotensi egi in cap. 3. de transact. cap. 10. de officio delegati.
- ^b Confessos fuisse.) Verba hæc exposui in cap. 2. de offic. ordin.
- ^c Reconcilies.) Juxta tradita in cap. 5. de consecr. Eccles.
- ^d Apostolum.) Prima ad Corinthios, cap. 8. & ad Corinth. cap. 9.
2. ^e Purgationem.) Etsi regulariter res inter alios acta, vel judicata, aliis neque noceat, neque profit, l. sape ff. de re judic. latè probavi in cap. penult. eod. tit. tamen si Titius accusatus sit de adulterio perpetrato cum Seja, & Titius absolvatur, potest Seja, si postea accusetur, se defendere exceptione rei judicatæ pro Titio latæ: quod si condemnatus sit, sententia non nocet Sejæ, l. 25. tit. 22. part. 3. l. 9. tit. 17. part. 7. ubi redditur ratio huius discriminis, & hæc doctrina limitatur, nisi Seja accusetur de adulterio commisso post sententiam pro Titio latam, quia ad delicta denuò commissa iudicatarum non extenditur: & notat utrobique Gregorius, desumi sententiam hanc ex lege denunciassè 17. §. ult. ff. de leg. Jul. de adult. ubi extat eadem decisio. Verum benignior fuit lex patria, quam ius commune; quoniam hæc regula iuxta illud non est perpetua, sed tantum locum habet favore nuptiarum, si durat matrimonium, quando adultera accusatur. Cæterum si dissolutum sit,

verius est nec prodesse, nec nocere sententiam, l. adulter 19. §. eo tempore 2. cum sequenti. ff. ad leg. Jul. de adult. Quamvis autem sententia contra unum lata, non noceat alteri, præsumptionem tamen aliquam facit, & ita illi indicenda est purgatio canonica, ut in præsentia textu, & in c. interrogatum 242. q. 2. & hoc præjudicium quod generatur socio, est tantum præjudicium exemplaris, id est præsumptio delicti, quam unus iudex sumit ex sententia alterius: si enim iudex pronunciat Seium commississe adulterium, de quo cum Titia fuerat accusatus, non potest non moveri alter iudex, qui de causâ Titia cognoscit ex sententia contra Seium lata: quamvis enim exemplis non sit iudicandum id, quod alter iudex iudicaverit, sed legibus, & iuris ratione, l. sed licet 12. ff. de offic. Præs. l. nemo, C. de sent. Es inter l. hoc intelligendum est, ut nullus iudex indiscusâ partium iusticiâ, & iurisratione non liberatâ existimet acquiescendum esse illi iudicio, quod iure similiter iudex fecit. Tuschus practicar. litter. E. conclus. 543. Barbosa axiomat. 86. num. 3. Valenzuela consil. 121. num. 160. Sed licet hæc quæstio olim controverteretur apud nos, nullius utilitatis est, quia ex l. 80. Tauri, que est lex 2. tit. 20. lib. 8. recipi. non potest seorsim ab altero alter accusari, sed simul omnes in iudicium trahendi sunt, & unâ sententiâ causa terminatur. Notarunt Gregor. in dict. l. 9. gloss. 2. Didacus Perez in l. 2. prope finem. tit. 15. lib. 8. ordin. & apud alias nationes idem receptum esse dicit Bayardus ad Jul. Clarum §. adulterium ex num. 30. Unde in præsentia casu etsi femina damnata esset adulterii, non ideo talis condemnatio clerico obesset; propter infamiam tamen imponitur illi purgatio canonica, de qua agemus in cap. 1. de purgat. canon.

CAPUT VI.

Idem ^a Turonensi Archiepiscopo.

Intelleximus per litteras, tam ven. f. n. ^b Pictaviens. Episcopi, quam per ea, quæ coram dil. fil. A. Subdiacono, & Capellano nostro, super hoc auditore concessio, propofita pro partibus extiterunt, quod cum S. laicus Elizabeth uxorem suam à maritali consortio

consortio sine causa rationabili depulisset; & item Episc. dicecesanus eorum audiens mulierem eandem cum quodam adultero fornicari, eam, & illum vinculo excommunicationis adstrinxit. Quæ tandem eum, qui dicebatur ejus adulter, abjurans, absolute recepta, coram Episcopo memorato prædictum virum sibi restitui postulavit: at ille hujusmodi ei obiciens adulterum, de quo prolem genuisse dicebat, & quod ab ipso non expulsa, sed spontanea recessisset, restitutionem sui proposuit minime faciendam. Quod mulier memorata profus inficiens, replicabat id ipsum, quod fuerat fornicatus, & per fornicationem sobolem procrearat, propter quod tali exceptione uti non poterat contra ipsam. Cum autem utrique parti probandi hoc facultate concessa, præfata mulier per quosdam testes ejusdem viri adulterium probavisset, quos vir ipse dicebat, tanquam minus idoneos reprobandos, ab eo tandem ad nostram audientiam appellatum. Quocirca f. t. p. A. f. m. quat. nisi constiterit, vel per evidentiam rei, vel confessionem legitimam mulieris quod taliter adulterata fuisset, adulterii etiam, quod vir dicitur commississe, probatione cessante, ipsum recipere compellas eandem. Quod si prædicto modo de mulieris fornicatione constiterit, nisi testes, per quos viri adulterium est probatum, fuerint reprobati, cum matrimonii jus in utroque consistat, & paria delicta mutua compensatione tollantur, nihilominus eum cogas ut eam recipiat, & maritali affectione pertractet: alioquin mulieri prædictæ silentium imponere non postponas.

NOTÆ.

^a *Turonensi.*) Ita etiam legitur in tertia collectione, sub hoc tit. cap. 1. De Metropoli Turonensi egi in cap. 5. de tempor. ordin.

^b *Pictaviensis.*) Mauritius videlicet, antea Episcopus Nannetensis. De Pictaviensi dicecesi egi in cap. 20. de rescript.

^c *Compensatione.*) De qua agemus proximo commentario.

CAPUT VII.

Idem Episcopo ^a *Ambianensi.*

Tua fraternitas requisivit à nobis, utrum aliquo denegante uxori suæ in adulterio deprehensæ debitum conjugale, si postmodum ipse cum alia perpetraret adulterium manifestè, & uxore agente penitentiam de commissio, & veniam humiliter postulante, vir cogi debeat, ut eandem maritali affectione pertractet. Super quo tibi taliter respondemus, quod cum paria crimina compensatione mutua deleantur, vir hujusmodi fornicationis obtentu suæ uxoris consortium nequit declinare.

NOTÆ

^a *Ambian.*) Ita etiam legitur in tertia collectione, sub hoc tit. cap. 2. De Ambianensi dicecesi egi in cap. 10. de regul.

mus homil. 5. in prima ad Thessal. Quemadmodum mulieres nos punimus quando nobis nuptæ, aliis se ipsas conjungunt; ita puniemur & nos, & si non Romanis legibus, certè à Deo. Sanctus Zeno sermone de pudic. Quid hic respondere possint lubrici mariti, non video, qui humanarum legum iniqua impunitate decepti, justitiam veram nec ex sua ipsa voluntate noscentes, quod pati nolunt, libenter efficiunt.

D. Hieronymus in initio epistolæ ad Oceanum: *Atia sunt leges Casarum, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit: apud illos viris impudicitia fræna laxantur, & solo stupro, atq; adulterio condemnato, passim per lupanaria, & ancillulas libidinis permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas.* Apud nos, quod non licet feminis, equè nec licet viris. Nazianzenus orat. 31. num. 2. immò & apud Hebræos solis viris jus erat repudii mittendi, quamvis Salome Herodis Ascalonitæ soror id sibi contra leges patrias usurparet, ut refert Iosephus lib. 15. antiquit. cap. 11. Tamen jure civili uxor judicio de moribus contra maritum experti valebat, quia accusatio privata, & civilis erat, etiam quando ob graves mores instituebatur, leg. viro 39. leg. 47. ff. solut. matrim. leg. unic. §. 5. vers. Quid enim, Cod. de rei uxor. act. leg. 4. Cod. Theodos. de incest. nuptiis, leg. 3. Cod.

COMMENTARIUM.

I. Licet jure civili attento uxor non haberet facultatem postulandi maritum reum adulterii criminali judicio, l. 1. C. de adult. l. 8. C. de accusat. l. 5. C. qui accusare, l. 6. ff. de popul. action. l. 3. §. sed si mulier, ff. de liber. hom. exhib. Quintilianus lib. 6. instit. cap. 23. Gellius lib. 10. noctium, cap. 23. ibi: *In adulterio si uxorem tuam deprehendisses, sine judicio impune necares; illa res si adulterares, digito non auderet attingere, neque jus est.* Quia non patitur injuriam violati lecti, cujus domina mulier non est. Quas Romanas leges inculant D. Ambrosius lib. 1. de Abraham, cap. 4. ibi: *Nemo sibi blandiatur de legibus hominum, omne suprum adulterium est, nec viro licet quod mulieri non licet.* Asterius homilia 5. *Continentia lex non feminis tantum, sed etiam viris à Deo lata est; qui tamen legislatoribus adherentes humanis, per quas libidinarius ipsis licet, &c.* Sanctus Chrysostomus.

D.D. Gonzal. in Decretal. Tom. 7.

D d

Cod.

Cod. Theodos. *villam civili action.* Ulpianus in *fragm. tit. 9. §. 12. & 13.* & ita in hoc civili iudicio paria delicta mutuâ compensatione tolluntur, *d. l. viro 39. d. liciam mulier 47. ff. solut. matrim.* quia æquum est ut ea lege, quam ambo contempserunt, neuter vindicetur, *l. si duo 36. ff. de dolo. l. si ambo 10. ff. de compens. l. ex facto 30. ff. de negot. gest. l. 2. §. idem ait. ff. ne quid in loco public. l. qui bona 13. §. si quis. ff. de damno infect. l. quoniam, C. de heretic. l. in arenam 11. C. de inoffic. testam. l. si filium 3. C. de liber. caus.* aliter atque in lenocinii replicatione, in qua etiam cessabat compensatio, *l. 2. §. si publico, l. si uxor 13. §. si iudex. ff. hoc tit.* Similiter iure canonico marito petenti divortium ob adulterium opponi potest exceptio alterius adulterii à se commissi: & ita in hoc iudicio civili paria delicta mutuâ compensatione tolluntur, *cap. significasti. cap. ex litteris, de divortis*: quia periniquum videtur, ut ab uxore pudicitiam vir exigat, quam ipse servare recusat, *cap. nihil iniquius 32. q. 4. cap. apud 23. q. 5. d. l. si uxor 13. §. si iudex*, ibi: *Periniquum est, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibet.* Quod sumptum est ex quadam constitutione Imperatoris Antonini, quæ relata est in fragmentis Codicis Gregoriani, *l. 7.* ex titulo incerto, cuius partem refert D. Augustinus *lib. 2. de adulter. conjugis, cap. 8.* in hæc verba: *Sanè mea litera nulla ex parte causa præjudicabant. Nec enim si penes te culpa fuit ut matrimonium solveretur, & secundam legem Juliam uxor tua Eupasia nuberet propter hoc rescriptum meum adulterii damnata non erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autè ante oculos hoc inquirere, an cum in pudicè vivens, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisset. Periniquum mihi videtur esse, ut pudicitiam ab uxore exigat, quam ipse non exhibet. Quæ res potest & virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter utrumque componere, vel causam facti tollere.* Idem D. Augustinus *sermone 48. de verb. Domini*, ibi: *Si ducturi estis uxores, servate vos uxoribus vestris; quales vultis eas invenire, tales & ipsa inveniant vos. Quis juvenis est qui non castam velit ducere uxorem? Et si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? Intactam queris? intactus esto. Puram queris? num enim illa potest, & tu non potes? Tu exigis ab uxore videlicet ne mæchetur? & non vis reddere hoc uxori? Et vis uxorem tuam vitriorem esse libidinis, tu vitius jaces?* Egregiè quoque in hoc argumento exultant idem D. August. *lib. de decem chordis, cap. 4. & 9. & homil. 49. & 50.* Similiterque Aulonius apud Stobeum *sermone 6.* Seneca *epistola 95. & 96.* Gregorius Nazianzenus relatus à Cuiacio in *novell. 22. Iustiniani*, Lanctantius Firmianus *lib. 6. divinar. instit.* ibi: *Exemplo continentia docenda est uxor, ut se castè gerat; iniquum enim est, ut id exigas quod ipse prestare vel nolis, vel non possis.* Seneca *epist. 14.* *Improbis est qui ab uxore pudicitiam exigat, ipse alienarum corruptor uxorum.* Plautus quoque juris civilis hac de re constituti iniquitatem arguit, cum in *Mercat.* sub persona Syriæ ita queritur *actum 4. scen. 7.*

*E castor lege dura vivunt mulieres,
Multoque iniquiore misera, quam viri.
Nam si vir scortum duxit clam uxorem suam,
Id si rescivit uxor, impune est viro.
Uxor viro si clam domo egressa est foras,
Viro sit causa exigitur matrimonio.
Vnam lex esset eadem, qua uxori est, viro.
Nam uxor contenta est, que bona est, uno viro.
Qui minus vir una uxore contentus fies?*

Alia dedi in canone 69. Concilii Illiber. Ratio autem, cur in actione criminali civiliter intentata compensatio admittatur, non verò in criminaliter instituta, provenit ex eo, quia expedit Reipublicæ, ne delicta maneant impunita, *cap. ut fama, de sent. ex com. l. item. ff. ad leg. Aquil. l. locatio 9. §. quod illicitè ff. de publicanis*: & ideo in delictis non datur compensatio, *l. 2. §. qui hoc dicit, ff. hoc tit. l. 1. C. de crimin. expil. heredit. nec in præjudicium Reipublicæ pacisci licet, aut compensatio admitti potest, l. juris gentium, §. si paciscar, ff. de pacti.* ideo compensatio admittitur, quando agitur de adulterio ad exactiorem dotis, vel ad divortium, ut in *d. l. viro 39, d. l. cum mulier 47. ff. sol. matrim.* quia cum principaliter agatur de privata utilitate, nihil impedit, ut compensatio admittatur, cum penam ad invicem solvant, argumento legis *§. debitor, ff. qui potiores.* Nec tunc obstat textus in *l. apud 4. §. item queritur, ff. de doli except.* quia ibi non admittitur compensatio doli, et si civiliter ageretur, ne excluso reo actor ex malitia sua commodum reportaret. Quæ etiam ratione procedunt textus in *l. si duo, ff. de dolo malo, cap. dilecti, de except.* ubi si admitteretur replicatio alterius excommunicationis, admitteretur etiam excommunicatus ad agendum; & in præfenti textu etiam admittitur replicatio adulterii, quia aliàs maritus ex delicto suo lucrum faceret, Sed adhuc supra traditis obstat textus in *l. cum mulier 47. ff. solut. matrim.* ubi compensatur adulterium cum lenocinio, et si criminaliter agatur. Quia responderetur cum glossa *ibi, & in d. §. si ex publico*, discrimen constituendo inter casum, in quo mulier recepta erat inter reos; & inter eum, in quo nomen ejus inter reos relatum non erat, juxta solennitatem, quam referunt Carolus Sigonius *lib. 2. de adult. cap. 10.* Brissonius *de V. §. verbo recipere*, Cotrasius *lib. 2. ms. cel. cap. 20.* Primo casu cum jam uxor recepta est inter reos, excipere de lenocinio viri non potest: secundo verò casu marito accusandi lenocinium objicere valet. Cum ergo in præfenti textu, & antecessenti agatur de iudicio civili, videlicet divortio ex causa adulterii civiliter intentato, ideo rectè ait Pontifex, mutua delicta pari compensatione tolli, & ita marito agenti de adulterio ad divortium faciendum justè opponi posse exceptionem similis adulterii, docuerunt post alios Balboa in *c. 2. ex. num. 25. de excep. Basil. lib. 9. de matrim. cap. 8.* Doctor Bajo. Atroxo in *cap. Quintavallis, num. 70. de jure vir.* Henellius *de dotalit. cap. 10. §. 8.* Et posse uxorem ob adulterium mariti petere divortium, probavit Valenzuela *consil. 45.*